

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΙ

ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

† Heinrich Rickert Τακτ. Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Ernst Hoffman Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας. — Ραφ. Δήμου, Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Harvard τῶν Ἡν. Πολ. τῆς Ἀμερικῆς. — Κ. Τριανταφυλλόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. — August Faust Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Μιχ. Τσαμαδός. — Χ. Τζωρτζόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. — Franz Boehm ὕφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Παν. Κανελλόπουλος. — Κωνσταντῖνος Τσάτσος Καθ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. — Ἰωάν. Θεοδωρακόπουλος Καθηγ. Πανεπιστημίου Θεσβνίκης. — Θεμ. Τσάτσος ὕφηγ. Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΩΝ 41

1938

ΥΠΟΣΤΑΣΙΑΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Υ Π Ο

KARL JASPERS

B.

Η ΑΛΗΘΕΙΑ

Ἄλήθεια — ἡ λέξη αὐτὴ ἔχει μιὰ μαγεία, ποὺ δὲν συγκρίνεται μὲ τίποτα. Μοιάζει σὰν ἡ ἐπαγγελία ποὺ ἀναφέρεται στὴν οὐσία τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ἡ προσβολὴ τῆς ἀλήθειας δηλητηριάζει καθεὶ, ποὺ κερδίζουμε μὲ τὴν τέτοια προσβολή.

Ἡ ἀλήθεια μπορεῖ νὰ προκαλέσῃ πόνο· μπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ στὴν ἀπελπισία. Κι' ὅμως — ἀνεξάρτητα ἀπ' τὸ περιεχόμενό της καὶ μόνο μὲ τὸ ὅτι εἶνε ἡ ἀλήθεια — καταφέρνει νὰ μᾶς ἱκανοποιῇ βαθειά, κάνοντάς μας νὰ νοιώθουμε, ὅτι ἐπὶ τέλους ὑπάρχει ἡ ἀλήθεια.

Ἡ ἀλήθεια ἐνθαρρύνει. Ἀπ' τὴ στιγμὴ, ποὺ τὴν ἔχω κάπου ἀνακαλύψει, γεννιέται μέσα μου ἡ τάση νὰ τὴν κυνηγᾶω ἀδιάκοπα.

Ἡ ἀλήθεια εἶνε ἓνα στερεὸ στήριγμα. Εἶνε καὶ τὸ ἀκατάστρεπτο, ποὺ συνυφαίνεται μὲ τὸ εἶναι.

Τὶ εἶνε ὅμως ἀκριβῶς ἡ ἀλήθεια, ποὺ τόσο δυνατὰ μᾶς τραβάει κοντά της — ὄχι ἡ ἐκάστοτε συγκεκριμένη ἀλήθεια, μὰ τί σημαίνει τὸ νᾶνε καὶ ἀληθινὸ — αὐτὸ εἶνε τὸ πρόβλημα.

Ἡ ἀλήθεια ὑπάρχει ὁποσδήποτε — ἔτσι σκεπτόμαστε, σὰν νὰ πρόκειται γιὰ καὶ αὐτονόητο. Ἀκοῦμε καὶ λέμε ἀλήθειες γιὰ τὰ πράγματα, γιὰ τὰ γεγονότα, γιὰ τὶς πραγματικότητες, ποὺ συνιστοῦν γιὰ μᾶς καὶ τὸ ἀναμφισβήτητο. Ἔχουμε μάλιστα κ' ἐμπιστοσύνη σιὸ ὅτι ἡ ἀλήθεια θὰ ἐπικρατήσῃ σιὸν κόσμον μόνη της.

Κι' ὅμως σκοντάφτουμε: Μιὰν ἀξιόπιστη παρουσία τοῦ Ἀληθινοῦ

δὲν ἀντικρούζουμε σχεδὸν πουθενά. Ἔτσι π.χ. οἱ γνῶμες, ποὺ πρόχειρα κυκλοφοροῦν, εἶνε συνήθως ἡ ἐκδήλωση τῆς ἀνάγκης μας νὰ στηριχθοῦμε κάπου. Ἀπὸ τὸν κίνδυνο κι' ἀπὸ τὸν μόχθο, ποὺ θὰ ἐσθίμαινε τὸ ἀδιάκοπο διανοητικὸ δούλεμα ὄλο καὶ πιὸ ἐμπρός, προτιμᾶμε καὶ τὸ στερεό, ποὺ μᾶς ἐλευθερώνει ἀπ' τὴν ἀνάγκη νὰ συνεχίσουμε μιὰ σκέψη. Τὰ ὅσα λέγονται εἶνε μάλιστα συνήθως στερημένα ἀπὸ κάθε ἀκρίβεια καὶ μὲ τὴν φαινομενικὴ τους σαφήνεια ἐκφράζουν πρὸ πάντων βιοτικὰ συμφέροντα, ποὺ μένουν κρυμμένα. Στὶς δημόσιες σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μποροῦμε τόσο λίγο νὰ βασισθοῦμε στὴν ἀλήθεια, ὥστε εἶνε ἀπαραίτητος ὁ δικηγόρος γιὰ νὰ ἐπιβάλλῃ σὲ κάθε περίπτωση τὴν ἀλήθεια. Ἡ ἀπαίτηση τοῦ νὰ βρεθῇ ἡ ἀλήθεια γίνεται ὅμως κι' ἓνα ὄπλο, ποὺ τὸ χρησιμοποιεῖ καὶ τὸ ψέμμα. Γιὰ νὰ ἐπιβληθῇ ἡ ἀλήθεια φαίνεται, ὅτι δὲν φθάνει τὸ ὅτι εἶνε ἡ ἀλήθεια, μὰ χρειάζεται νὰ συντρέξουν συμπτώσεις εὐνοϊκές. Τέλος τὸ ἀπροσδόκητο, ποὺ κανένας δὲν τὸ ἔχει προεικιάσει, νικάει πολλές φορές τὰ πάντα.

Αὐτὰ ὅμως ὅλα τὰ παραδείγματα, ποὺ μᾶς δείχνουν τὴν ἔλλειψη τῆς ἀλήθειας σὲ ψυχολογικὰ καὶ κοινωνιολογικὰ δεδομένα, δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐνδιαφέρουν τὴν ἀλήθεια «ὡς κοινὰ ἑαυτὴν», ἐφ' ὅσον ἡ ἀλήθει ὑπάρχει «καθ' ἑαυτὴν» κ' ἐφ' ὅσον μπορεῖ νὰ διακριθῇ ἀπ' τὴν πραγματοποίησή της. Μὰ ὅμως καὶ ἡ ἀλήθεια «καθ' ἑαυτὴν» μπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῇ. Τὸ ὅτι εἶνε ἀδύνατο νὰ συμφωνήσουμε γύρω σὲ ὅ,τι εἶνε ἀληθινὸ—μ' ὅλη τὴν ἀπόλυτη θέληση σαφήνειας καὶ μ' ὅλη τὴν ἀνοιχτόκαρδη προθυμία ἀποδοχῆς τοῦ ἀληθινοῦ—, τὸ ὅτι εἶνε ἀδύνατο κ' ἐκεῖ ἀκόμα νὰ συμφωνήσουμε, ὅπου τὸ περιεχόμενο μιᾶς ἀλήθειας, ἀποτελώντας τὸ θεμέλιο γιὰ τὴν πίστη μας, εἶνε τόσο οὐσιαστικό, ὥστε νὰ φαίνονται τὰ πάντα συνυφασμένα μαζί του, ἡ πείρα αὐτὴ μπορεῖ νὰ γίνῃ ἡ ἀφορμὴ στὸ ν' ἀμφιβάλλουμε πιά καὶ γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀληθινοῦ γενικὰ στὴ συνηθισμένη ἔννοια τοῦ δεδομένου. Τὸ Ἀληθινό, ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει, ξεφεύγει πιθανόν, σύμφωνα μὲ τὴ φύση του, ἀπὸ κάθε ἐνότητα καὶ ὁμοθυμία στὴν ἀνακοίνωση.

Μιὰ ἀναντίρροπη ἀλήθεια, ποὺ κυριαρχεῖ στὴ ζωὴ μας, ἀποκαλύπτεται σὲ ἄλλους σὰν ἓνα λάθος. Στὸν κόσμον τοῦ δυτικοῦ μας πολιτισμοῦ ἀκοῦμε τοὺς διάφορους ἰσχυρισμοὺς βγαλμένους ἀπ' τὶς πιὸ ἀντίθετες στὴν οὐσία τους πηγές, ἀκοῦμε τὸν ἐκκωφατικὸ θόρυβον, ποὺ

προκαλεῖ, διάσχίζοντας τοὺς αἰῶνες, ἡ ἐκκρηκτικὴ ἀναγωγὴ τῶν τέτοιων ἰσχυρισμῶν σὲ συνθήματα καὶ κινήματα μαζῶν.

Ἀντικρούζοντας τὴν πραγματικότητά αὐτή, κλίνουν οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὴν σκέψη: δὲν ὑπάρχει ἀλήθεια. Καὶ λένε, ὅτι ἡ ἀλήθεια «καθ' ἑαυτήν» εἶνε ἀνύπαρκτη κι' ὅτι ἐξαρτᾶται πάντα ἀπὸ κάτι «ἄλλο», πὺν ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀναγωγὴ τῆς ἀλήθειας σὲ ἀλήθεια.

Ἔτσι πάει κ' ἔρχεται στὴν ἱστορία τοῦ πνεύματος ἡ σκέψη. Πρῶτος ἔρχεται ὁ ἰσχυρισμὸς, ὅτι ὑπάρχει ἀπόλυτη ἀλήθεια· ἔπειτα ἔρχεται ἡ ἀμφιβολία γύρω στὴ δυνατότητα τῆς ἀλήθειας· παράλληλα καὶ στὶς δὺο αὐτὲς τάσεις βαδίζει ἡ σοφιστικὴ ἐκμετάλλευση φαινομενικῶν ἀληθειῶν.

Τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς ἀλήθειας εἶνε ἓνα ἀπ' τὰ ἐρωτήματα τῆς φιλοσοφίας, πὺν προκαλοῦν ἴλιγγο· ὅταν τὸ σκεπτόμαστε, σκοτίζεται ἡ μαγευτικὴ ἐκείνη λάμψη τῆς ἀλήθειας, πὺν ἐπιστοποήσαμε στὴν ἀρχή.

Γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὴ σύγχυση, θαρροῦμε πὺς βρίσκουμε ἔδαφος σταθερό, ἀκολουθώντας τὸν ἐξῆς δρόμο: Τὴν ἐνιαία στὸ νόημα τῆς ἀλήθειας τὴν ζητᾶμε στὸ κῦρος τῶν φράσεων ἐκείνων, πὺν θεμελιώνονται σὲ μιὰ γιὰ ὅλους δεδομένη ἐποπτεία καὶ σὲ κάτι λογικὰ πασίδηλο. Σὲ ὅλα τὰ βήματα, πὺν κάνει τὸ πνεῦμα ἀνάμεσα σὲ ἀμφιβολίες, ἀντιπαρατάσσονται τὰ ἀντικείμενα τῶν μεθοδικὰ ξεκαθαρισμένων ἐπιστημῶν. Ἡ διάνοιά μας μᾶς δείχνει, ὅτι τὰ πορίσματα τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν εἶνε ἀναγκαστικὰ καταληπτὰ κι' ὅτι εἶνε μάλιστα γενικὰ ἀσπαστὰ ἀπ' ὅλα τὰ λογικὰ ὄντα, πὺν εἶνε σὲ θέση νὰ μποῦν στὸ νόημα τους. Ὑπάρχει λοιπὸν (ἔτσι λέμε) ἓνα στενὸ βέβαια, μὰ καὶ ἀπόλυτο στὰ ὄριά του κράτος μιᾶς ἐγκυρης ἀλήθειας, τὸ κράτος ἐκείνων τῶν δεδομένων, πὺν εἶνε γιὰ τὸ «συνειδὸς ἐν γένει» ὄρθιά.

Ἡ ἐξαιρετικὰ καλλιεργημένη διείδυση στὶς λογικὲς συναρτήσεις, πὺν βρίσκονται στὸ νόημα τῶν διαφόρων ἰσχυρισμῶν—μιὰ διείδυση, πὺν ἔχει τὴν μορφή τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνας καὶ πὺν τὴν παίρνει μάλιστα τὴν τέτοια μορφή τόσο ἀποτελεσματικώτερα, ὅσο περισσότερο μαθηματικοποιεῖται τὸ ἔδαφος τῆς ἐρευνας αὐτῆς—ἡ διείδυση αὐτὴ σταματάει ἀναγκαστικὰ πάντα ἐπάνω στὰ ἀντικείμενα. Ἡ ἀλήθεια εἶνε

ἐκεῖνο τὸ στοιχεῖο, πού γιὰ τὴν λογικὴ αὐτὴ ἀνάλυση εἶνε ἐκάστοτε χωμένο καὶ κρυμμένο στὶς προϋποθέσεις· ἡ ἀλήθεια γίνεται τέτοια μόνο μὲ τὸ περιεχόμενό της.

Τὸ περιεχόμενο αὐτὸ εἶνε ἢ ἐμπειρικὸ—πασίδηλο ὡς αἰσθητό, ὡς μετρητὸ κλπ.—κ' εἶνε ἔτσι λογικὰ ὅ,τι παραλαβαίνουμε μονάχα ἀπ' ἔξω· ἢ ὁμως συμβαίνει νὰ μὴν εἶνε τὸ περιεχόμενο προικισμένο μὲ τὴ δύναμη τὴν ἱκανὴ νὰ ἐπιβληθῇ ἀναγκαστικὰ στὸν καθένα ἀπ' ἔξω, μὰ ξεπειιέται ἀπὸ διαφορετικὲς στὴν οὐσία τους πηγές, πού ἀπ' αὐτὲς ἀκριβῶς πηγάζουν τὰ ἀπόλυτα ἐκεῖνα νοήματα, τὰ τεταγμένα νὰ στηρίξουν μιὰ ζωὴ—ὄχι ὁμως καὶ τὴν κάθε ζωὴ μὲ τὸν ἴδιον τρόπο—καὶ νὰ κοινοποιηθοῦν ἔπειτα σ' ἄλλους.

Ἄν τὸ «συνειδὸς ἐν γένει», αὐτὸς ὁ χῶρος τῶν ἐπιστημῶν, εἶνε ταυτόχρονα γιὰ μᾶς ὁ χῶρος, πού μέσα του παίρνουν στὰ μάτια μας οἱ διάφοροι ἰσχυρισμοὶ τὴν φωτεινότητά τους, ἢ πειθαναγκαστικὴ ὀρθότητα, πού ἐπικρατεῖ στὸν χῶρον αὐτόν, δὲν εἶνε ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ διόλου ταυτόσημη μὲ τὴν ἀλήθεια γενικά. Ἡ ἀλήθεια πηγάζει ἀντίθετα ἀπὸ ὅλες τὶς φάσεις τοῦ περιβάλλοντος.

Ἡ ἀλήθεια, πού εἶνε γιὰ μᾶς οὐσιαστικὴ, ἀρχίζει μάλιστα ἐκεῖ, ὅπου παύει ὁ πειθαναγκασμὸς τοῦ «συνειδότητος ἐν γένει». Ἐτσι φθάνουμε στὸ ὄριο, πού ἀπ' ἐκεῖ καὶ πέρα ἡ ὑπαρξὴ μας καὶ μιὰ ἄλλη ὑπαρξὴ—ἔστω κι' ἂν νομίζουμε κ' οἱ δύο τους, ὅτι κατευθύνονται στὴν ἀλήθεια ὡς κάτι μοναδικὸ καὶ καθολικὰ ἔγκυρο—δὲν ἀναγνωρίζουν μ' ὅλα ταῦτα τὴν ἀλήθεια αὐτὴ ὡς τὸ ἴδιον προᾶμμα. Στὸ ὄριο αὐτὸ φθάνουν οἱ ὑπάρξεις εἴτε ὅταν παλεύουν μεταξύ τους καὶ τότε τὴν ἔκβαση τῆς πάλης τὴν προσδιορίζει ἡ βία καὶ ἡ πανουργία, εἴτε ὅταν ἐπικοινωνοῦν μεταξύ τους πηγές, πού δίνουν ζωὴ σὲ πίστη καὶ πού ἡ μιὰ ἐνδιαφέρει τὴν ἄλλη, χωρὶς ὁμως νὰ μποροῦν νὰ γίνουν ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ προᾶμμα.

Στὰ ὄρια αὐτὰ ἔχει τὸν λόγον ἕνα ἄλλο εἶδος ἀλήθειας. Ὅχι μόνο ἀπ' τὸ ἐν γένει συνειδὸς, πού στὴν περιοχὴ του ἀνήκει ἡ πειθαναγκαστικὴ γνώση, ἀλλὰ κι' ἀπ' τὶς ἄλλες φάσεις τοῦ περιβάλλοντος—τοῦ περιβάλλοντος, πού εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι—, δηλαδή κι' ἀπ' τὴν ὑπαρξὴ, ἀπ' τὸ πνεῦμα κι' ἀπ' τὴν ὑπόσταση πηγάζει ἕνα ἰδιόμορφο νόημα ἀλήθειας.

Ἄς προσδιορίσουμε γενικά αὐτὴν τὴν πολλαπλότητα τῆς ἀλήθειας καὶ συγκεκριμένα τῆς ἀλήθειας, ποὺ ἀνταποκρίνεται :

στὴν ὕπαρξη
 στὸ πνεῦμα
 στὴν ὑπόσταση.

Ἡ ἀλήθεια ὡς γνώση καὶ ὡς βούληση, ποὺ ἀνταποκρίνεται στὴν ὕπαρξη, οὔτε καθολικὸ κῦρος ἔχει, οὔτε εἶνε κᾶτι τὸ πειθαναγκαστικὰ βέβαιο :

Ἡ ὕπαρξη θέλει μὲ κάθε τρόπο νὰ συντηρηθῇ καὶ νὰ ἐξάπλωθῇ. Ἀληθινὸ εἶνε γιὰ τὴν ὕπαρξη (γιὰ τὴ ζωὴ) ὅ,τι τὴν βοηθάει καὶ τὴ ὠφελεῖ. Ὅ,τι τὴν βλάπτει, τὴν περιορίζει καὶ τὴν ἀδυνατίζει δὲν εἶνε ἀληθινό.

Ἡ ὕπαρξη θέλει τὴν δική της τὴν εὐτυχία. Ἀληθινὸ εἶνε γιὰ τὴν ὕπαρξη ὅ,τι προκαλεῖ γύρω της καὶ μέσα της τὴν ἱκανοποίησή της.

Ἡ ὕπαρξη ὡς συνείδηση ἢ ὡς ψυχὴ ἐκφράζεται, παριστάνεται. Ἀληθινὸ εἶνε γιὰ μιὰν ὕπαρξη ἢ σύμφωνη μαζί της ὁρατότητα τῆς ἐσωτερικότητάς της· ἀληθινὸ εἶνε ὅ,τι συνιστᾷ τὴν κατάλληλη ἀνταπόκριση ἀνάμεσα στὴ συνείδησή της καὶ σὲ ὅ,τι εἶνε μέσα της ἀσυνείδητο.

Περιοληπτικὰ μπορούμε νὰ ποῦμε: Ἡ ὕπαρξη συλλαμβάνει τὴν ἀλήθεια σᾶν τὴν σκόπιμη συμπεριφορὰ της, σκόπιμη πρῶτον γιὰ τὴν συντήρηση καὶ ἐξάπλωσή της, δεύτερον γιὰ μιὰν ἀκατάπαυστη ἱκανοποίηση καὶ τρίτον γιὰ τὴν ἐπίτευξη μιᾶς κατάλληλης ἀντιστοιχίας ἀνάμεσα στὴν ἐκφραση καὶ στὴ συνείδηση ἀπ' τὴ μιὰ μεριά καὶ στὸ ἀσυνείδητο ἀπ' τὴν ἄλλη.

Αὐτὴ εἶνε ἡ ἔννοια τῆς ἀλήθειας, ποὺ παραδέχεται ὁ πραγματισμός. Καθεὶ, ποὺ ὑπάρχει, εἶνε καὶ ὑπάρχει ὡς κᾶτι αἰσθητὸ καὶ χρήσιμο, ὡς ὕλη, ὡς μέσο κι' ὡς σκοπὸς χωρὶς κανένα τελικὸ σκοπὸ. Ἡ ἀλήθεια δὲν βρίσκεται σὲ κᾶτι τὸ δεδομένο, σὲ κᾶτι, ποὺ εἶνε ἤδη γνωστὸ ἢ σὲ κᾶτι τὸ ὑποκείμενο σὲ γνώση ἢ καὶ σὲ κᾶτι ἀπόλυτο, ἀλλὰ βρίσκεται σὲ ὅ,τι προβάλλει καὶ προκύπτει, ἀνάλογα μὲ τὶς βιοτικές περιστάσεις, σὲ τοῦτον ἀκριβῶς τὸν τόπο καὶ σ' αὐτὴν ἀκριβῶς

τῆ στιγμῆ. Ὅπως ἀλλάζει ἡ ἴδια ἡ ὑπαρξὴ ἀνάλογα μὲ τὴν ποικιλία τοῦ εἶδους τῆς καὶ μέσα στὸν χρόνον, ποὺ ὅλα τὰ μεταμορφώνει, ἔτσι καὶ ἡ ἀλήθεια εἶνε μονάχα μιὰ ἀλήθεια, ποὺ μεταβάλλει τὸν ἑαυτὸ τῆς καὶ εἶνε σχετικὴ.—

Ὡς πνεῦμα ἐπίσης δὲν εἶνε ἡ ἀλήθεια καθολικὰ ἔγκυρη γιὰ τὴ διάνοια.

Ἡ ἀλήθεια τοῦ πνεύματος ὑπάρχει, ὑπακούοντας κι' ἀνήκοντας σ' ἓνα σύνολο, ποὺ φωτίζει τὸν ἑαυτὸ του καὶ ποὺ εἶνε μέσα του κλειστό. Αὐτὸ τὸ σύνολο δὲν ὑπόκειται ὡς ἀντικείμενο σὲ γνώση· δὲν μπορεῖ νὰ συλληφθῆ παρὰ μόνο στὴν κίνηση, ποὺ κάνουν, ὑπακούοντας στὶς ἐντολές του, καὶ ζητώντας νὰ μποῦν μέσα του, ἡ ὑπαρξὴ καὶ ἡ γνωστικότητα.

Τὸ πνεῦμα, ζητώντας νὰ κατανοήσῃ τὸ εἶναι, ἀκολουθαίει τὶς ἰδέες ἐλοτήτων, ποὺ ὡς ὁμοιώματα προβάλλουν στὰ μάτια του, ποὺ τοῦ δίνουν τὴν ὄθηση γιὰ κάθε κίνηση καὶ ποὺ ὡς μεθοδικὸ σύστημα δίνουν στὴ σκέψη του μιὰ συνοχή. Ἀληθινὸ εἶνε γιὰ τὸ πνεῦμα ὅ,τι πραγματοποιεῖ μιὰν ὁλότητα.—

Ἄν ὡς ἐν γένει συνειδὸς σκεπτόμαστε τὸ ἀναγκαστικὰ ὀρθό, ἂν ὡς ὑπαρξὴ σκεπτόμαστε ὅ,τι μᾶς βοηθαίει κι' ὅ,τι μᾶς ἀπειλεῖ, ἂν ὡς πνεῦμα σκεπτόμαστε ὅ,τι πραγματοποιεῖ μιὰν ὁλότητα, αὐτὰ ὅλα δὲν συμβαίνουν διόλου μὲ τὴν ἀκρίβεια καὶ τὴν βεβαιότητα ἐνὸς φυσικοῦ γεγονότος. Τὸ ἀντίθετο συμβαίνει συνήθως: χανόμεστε σ' ἓνα λαβύρινθο καὶ μέσα μας βασιλεύει ἡ σύγχυση. Τὸ καθένα ἀπ' τὰ νοήματα τῆς ἀλήθειας τὸ συλλαμβάνουμε ἀποφασιστικὰ—καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἔχουμε ταυτόχρονα τὴ συνείδησιν τῶν ὀρίων, ποὺ ἔχει τὸ κάθε νόημα ἀλήθειας—μονάχα ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμό, ποὺ πετυχαίνουμε στὴν προσπάθειά μας νὰ γίνουμε ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτός μας. Μ' ἄλλα λόγια: Ἡ καθαρότητα τῆς ἀλήθειας, ποὺ πηγάζει ἀπὸ κάθε ἄλλη πηγὴ, προκύπτει μονάχα ἀπ' τὴν ἀλήθεια, ποὺ βγαίνει ἀπ' τὴν ὑπόστασιν.

Ἡ ὑπόστασιν παρουσιάζεται στὸν ἑαυτὸ τῆς ὡς ἐν γένει συνειδὸς, ὡς ὑπαρξὴ, ὡς πνεῦμα καὶ μπορεῖ τὶς φάσεις αὐτὲς νὰ τὶς ἀντιπαρατάξῃ στὸν ἑαυτὸ τῆς. Ἡ ἴδια ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ τοποθετηθῆ.

ἔξω ἀπ' τὸν ἑαυτὸ της, δὲν μπορεῖ νὰ γνωρίσῃ τὸν ἑαυτὸ της καὶ ν' ἀνεταυτόχρονα τὸ ἀντικείμενο, ποὺ γνωρίσθηκε.

Ἐπειδὴ εἶμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος ὡς ἑαυτὸς μου, τοῦτο μένει πάντα ἓνα ἐρώτημα καὶ ὅμως αὐτὸ εἶνε καὶ ἡ βεβαιότητα, ποὺ ὅλα τ' ἄλλα τὰ στηρίζει καὶ τὰ πληροῦνει. Ἐπειδὴ εἶμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος ὡς ἑαυτὸς μου, αὐτὸ δὲν γίνεται ποτέ δικό μου ὡς καὶ κατεχόμενο, ἀλλὰ μένει ὡς ἡ δυνατότητα τοῦ εἶναι μου. Ἐάν τ' ἔξερα, θὰ ἔπαυα νάμαι αὐτό, ποὺ γνωρίζω, ἀφοῦ μέσα στὴ χρονικὴ μου ὑπαρξὴ δὲν μπορῶ νὰ νοιώσω τὸν ἑαυτὸ μου παρὰ μονάχα σὰν καὶ, ποὺ διαρκῶς αἴρεται. Ἡ ἀλήθεια λοιπόν, ποὺ ὑπάρχει στὴν ὑπόστασι, μπορεῖ μέσα στὸ λιτὸ ἀπόλυτο κῦρος νὰ στηρίζεται στὸν ἑαυτὸ της, δίχως νὰ θέλῃ καὶ νὰ τὸν γνωρίσῃ τὸν ἑαυτὸ της. Οἱ πρὸ κραταιὲς ὑποστάσεις νοιώθουν αὐτὴν τὴν γλισχρότητα, ποὺ τίς κάνει νὰ παραιτοῦνται ἀπὸ κάθε γνώση τοῦ ἑαυτοῦ τους καὶ ποὺ δὲν τίς ἀφίνει νὰ σχηματίζουν καμμιάν εἰκόνα καὶ καμμιάν ὁρατὴ παράστασι τῆς οὐσίας τους.

Μὲ τὰ λίγα αὐτὰ λόγια θελήσαμε νὰ ὑποδηλώσουμε τὴν πολλαπλότητα τοῦ νοήματος τῆς ἀλήθειας. Ἐὰν παραβάλομε τώρα μετὰξὺ τους τὰ νοήματα τῆς ἀλήθειας, ποὺ—ἔτσι ὅπως τὰ εἶδαμε—ξεπετιοῦνται ἀπὸ τὴν κάθε φάσι τοῦ περιβάλλοντος σὰν ἀπὸ μιὰ ἰδιόμορφη πηγὴ :

1. Ἡ ἀλήθεια, ποὺ πηγάζει ἀπ' τὴν ὑπαρξὴ, εἶνε μιὰ λειτουργία συνυφασμένη μὲ τὴ συντήρησή της καὶ μὲ τὴν ἐξάπλωσή της. Ἡ ἀξία τῆς ἀλήθειας αὐτῆς δείχνεται στὴν χρησιμότητα, ποὺ ἔχει στὴν πράξι.

Ἡ ἀλήθεια τοῦ ἐν γένει συνειδότητος ἰσχύει σὰν μιὰ ἀναγκαστικὴ ὁρθότητα. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ ὑπάρχει ἀφ' ἑαυτῆς, δὲν ἀντλεῖ τὸ κῦρος της ἀπὸ καὶ ἄλλο, χρησιμεύοντας ἀπέναντί του ὡς ἓνα μέσο. Ἡ ἀξία της δείχνεται μὲ τὴν ἐνάργειά της.

Ἡ ἀλήθεια τοῦ πνεύματος εἶνε πεποίθησι. Ἡ ἀξία της δείχνεται στὴν πραγματικότητα μὲ τὴν ἴδια τὴν ὑπαρξὴ καὶ μὲ τὰ ὅσα σκεπτόμαστε, ἐφ' ὅσον προσαρμόζονται στὴν ὁλότητα τῶν ἰδεῶν καὶ χρησιμεύουν ἔτσι γιὰ νὰ κυρώνουν τὴν ἀλήθειά τους.

Ἡ ὑπόστασι ζῆ τὴν ἀλήθειά μέσα στὴν πίστι. Ὅταν φθάσω

στο σημείο, πού δέν μέ χωράει πιά οὔτε ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια ἢ συνυφασμένη μέ τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὴν ἐπίδρασή της, οὔτε ἡ διανοητικὴ συνείδηση μέ τὴν ἀποδεικτὴ βεβαιότητα, οὔτε τὸ πνεῦμα μέ τὴν προστατευτικὴ ὀλότητά του, τότε ἔχω φθάσει κ' ἔχω ἀγγίσει τὴν ἀλήθεια ἐκεῖνη, πού μέσα της ἔχω ξεπεράσει κάθε ἐγκοσμιότητα γιὰ νὰ ξαναγυρίσω στὸν κόσμον μονάχα ἔπειτα ἀπ' τὴν πείρα τοῦ ὑπερβατικοῦ, γιὰ νᾶμαι μέσα του καὶ ταυτόχρονα ἔξω ἀπ' τὰ ὅριά του, γιὰ νᾶμαι μ' ἄλλα λόγια ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτός μου. Ἡ ἀλήθεια, πού ἔχει μέσα της ἡ ὑπόσταση, δείχνεται ἀξία της ὡς ἡ καθ' αὐτὸ συνείδηση τῆς πραγματικότητας.

2. Κάθε φάση τῆς ἀλήθειας παίρνει τὸ χαρακτήρα της ἀπὸ ἐκεῖνον, πού μιλάει ἐκάστοτε μέσα της. Μαζὶ μέ τὸ περιβάλλον, πού χρησιμεύει ὡς ὀρητήριο σὲ κάθε μου ἐπικοινωνία, εἶνε δοσμένη καὶ ἡ φάση τῆς ἀλήθειας.

Ὅταν μιλάει ἡ ὑπαρξὴ, τὸν λόγον ἔχει μιὰ ζωὴ, πού ἐνδιαφέρεται σκόπιμα καὶ ἀπεριόριστα γιὰ τὸν ἑαυτὸ της, πού τοποθετεῖ τὰ πάντα κάτω ἀπ' τὴν προϋπόθεση τῆς ἴδιας της προαγωγῆς, πού συμπαθεῖ κι' ἀντιπαθεῖ μονάχα σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν ἀρχὴ καὶ πού μόνο ἀνάλογα μέ τὸ συμφέρον αὐτὸ συνάπτει σχέσεις κοινότητας.

Ἡ κοινοποιητικὴ ἐξωτερίκευση σημειώνεται στὴν περίπτωσή αὐτῆ, εἴτε ὡς πάλη εἴτε ὡς ἔκφραση μιᾶς ταυτότητας συμφερόντων. Ἡ ἐξωτερίκευση αὐτῆ δὲν εἶνε ἀπεριόριστη, ἀλλὰ κόβεται σκόπιμα, χρησιμοποιεῖ τὸν δόλο ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ ἢ κι' ἀπέναντι τοῦ πιθανοῦ ἐχθροῦ στὸ πρόσωπο τοῦ φίλου. Κιθιεῖ, πού λέγεται, κρίνεται διαρκῶς ἀνάλογα μέ τὴν ἐπίδραση, πού ἔχει στὴν ὑπαρξὴ. Ὁ σκοπὸς εἶνε νὰ πείσῃ, νὰ ὑποβάλλῃ, νὰ ἐνισχύσῃ ἢ νὰ ἐξασθενήσῃ τοὺς ἄλλους.

Ὅταν μιλάει τὸ ἐν γένει συνειδός, τὸν λόγον ἔχει ἕνα ἀντικαταστατὸ σημεῖο τοῦ ἀπλοῦ σκέπτεσθαι. Τὸ σημεῖο αὐτὸ ὑπάρχει ὡς τὸ ἐν γένει σκέπτεσθαι καὶ ὄχι ὡς τὸ ὠρισμένο αὐτὸ σκέπτεσθαι ἢ ὡς ὁ ὑποστασιακὸς ἑαυτός μας.

Ἡ κοινοποιητικὴ ἐξωτερίκευση σημειώνεται, ἐνῶ ἀπευθύνεται σὲ κάτι τὸ γενικό, μ' ἐπιχειρήματα. Σκοπὸς της εἶνε νὰ βροῖ τὴ μορφὴ τοῦ ὀρθοῦ κύρους καὶ τοῦ ἀναγκαστικὰ δεκτοῦ.

Ὅταν μιλάει τὸ πνεῦμα, τὸν λόγον ἔχει ἡ ἀτμόσφαιρα ἐνὸς συγ-

κεκριμένου καὶ κλειστοῦ συνόλου, πού μέσα του ἀνήκουν κι' αὐτὸς πού μιλάει, καθὼς κι' ὁ ἄλλος πού τὸν νοιώθει.

Ἡ κοινοποιητικὴ ἐξωτερίκευση σημειώνεται — ἐνῶ εἶνε διαρκῶς δεμένη στὸ νόημα τῆς ὁλότητος — μὲ ὁδηγὸ τὴν ἰδέα, πού αὐτὴ προσδιορίζει τὴν ἐκλογή, τὸν τονισμὸ καὶ τὶς ἀναφορὰς τῶν λεγομένων.

Ὅταν μιλάει ἡ ὑπόστασις, τὸν λόγον ἔχει ὁ ἄνθρωπος, πού εἶνε ὡς ὁ ἑαυτὸς του παρών. Κι' ἀπευθύνεται πρὸς μιὰν ἄλλη ὑπόστασι' ὁ ἀναντικατάστατος ἀπευθύνεται σὲ ἄλλους ἀναντικατάστατους.

Ἡ κοινοποιητικὴ ἐξωτερίκευση σημειώνεται μὲ τὴν ἐρωτικὴ πάλη — μὲ μιὰ πάλη, πού ἀποβλέπει ὄχι στὴν κατάκτηση ἐξουσίας, μὰ στὴν ἀποκάλυψη — καὶ στὴν πάλη αὐτὴ παραδίδονται ὅλα τὰ ὄπλα, ἀλλὰ κ' ἐξωτερικεύονται ὅλες οἱ φάσεις τοῦ περιβάλλοντος.

3. Σὲ κάθε φάση τοῦ περιβάλλοντος, πού τὸ ἀπαρτίζουμε ἑμεῖς οἱ ἴδιοι, ἀντιπαρατάσσεται ἡ ἀλήθεια σὲ μιὰν ἀναλήθεια καὶ στὴν καθεμιὰ στὸ τέλος γεννιέται ἓνα ἰδιότυπο αἴσθημα ἀνεπάρκειας, πού μᾶς σπρώχνει σὲ μιὰν ἄλλη, σὲ μιὰ βαθύτερη ἀλήθεια :

Στὴν ὑπαρξὴ ξεσπάει ὁ θριαμβευτικὸς ἀλαλαγμὸς τῆς ζωῆς, πού πληρώνει τὸν ἑαυτὸ της, καθὼς κι' ὁ πόνος, πού προκαλοῦν τὰ ὅσα χάνονται. Κι' ἀπ' τὰ δυὸ ὅμως αὐτὰ αἰσθήματα ξεχωρίζει ἡ ἀνεπάρκεια τῆς ἀπλῆς ὑπαρξῆς, ἡ ἀνία πού προκαλεῖ ἡ ἐπανάληψη, ὁ τρόμος, πού γεννιέται στὸ ὄριο τῆς ἀποτυχίας : κάθε ὑπαρξὴ ἔχει κι' ὅλας μέσα της τὴ φθορά. Τὸ τί ἀκριβῶς εἶνε γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἡ εὐτυχία, αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ παρασταθῇ κι' οὔτε στὴ σκέψη δὲν εἶνε δυνατόν νὰ συλληφθῇ σὰν μιὰ δυνατότητα ἐλεύθερη ἀπὸ κάθε ἀντίφαση : δὲν ὑπάρχει καμμιά εὐτυχία ὡς διάρκεια καὶ ὡς οὐσία, δὲν ὑπάρχει καμμιά εὐτυχία, πού νᾶνε — ἀπ' τὴ στιγμὴ, πού γνωρίζει τὸν ἑαυτὸ της — ἀρκετῆ.

Στὸ ἐν γένει συνειδὸς ἐκδηλώνεται ἡ γοητεία τῆς ἀναγκαστικῆς ὀρθότητος, καθὼς καὶ ἡ ἀδυναμία τοῦ νὰ ὑποφέρῃ κανεὶς κ' ἐπομένως ἡ ὄρεξις τοῦ ν' ἀπορρίψῃ ὅ,τι δὲν εἶναν ὀρθό. Κι' ἀπ' τὰ δυὸ ὅμως αὐτὰ αἰσθήματα ξεχωρίζει ἡ γυμνότητα καὶ ἡ ἐρημιὰ τοῦ ἀπλῶς ὀρθοῦ, γιὰ τὸ ὀρθὸ εἶνε δίχως τέρμα καὶ δὲν εἶνε ἀφ' ἑαυτοῦ οὐσιαστικό.

Στὸ πνεῦμα γεννιέται ἡ βαθειὰ ἱκανοποίηση, πού προκαλεῖ τὸ

ὄλον, καθὼς καὶ τὸ μαρτύριο τῆς διαρκοῦς ἀτέλειας. Κι' ἀπ' τὰ δυὸ ὅμως αὐτὰ αἰσθήματα ξεχωρίζει ἡ ἀνεπάρκεια τῆς ἁρμονίας, μὰ καὶ ἡ ἀμηχανία μπροστὰ στὸ σπάσιμο τῶν ὁλοτήτων.

Στὴν ὑπόστασι ὑπάρχει ἡ πίστις καὶ ὑπάρχει κ' ἡ ἀπελπισία. Κι' ἀπ' τὰ δυὸ ὅμως αὐτὰ αἰσθήματα ξεχωρίζει ἡ τάσι πρὸς τὴν γαλήνη τῆς αἰωνιότητος — τῆς αἰωνιότητος, ποὺ μέσα της ἀποκλείεται ἡ ἀπελπισία καὶ ποὺ μέσα της ἡ πίστις γίνεται θεά, δηλαδὴ συμπληρωμένη καὶ τέλεια παρουσία τῆς τέλειαις πραγματικότητος.

Ὅπως προβάλανε ὡς τὰ τώρα στὴν ἀνάπτυξή μας οἱ φάσεις τοῦ νοήματος τῆς ἀλήθειας, ἡ καθεμιὰ ἀπ' τὶς φάσεις αὐτὲς ἐπρόβαλε πλάϊ στὴν ἄλλη καὶ πούθενά δὲν βρήκαμε τὴν ἴδια τῆς ἀλήθειας.

Οἱ φάσεις ὅμως τοῦ νοήματος τῆς ἀλήθειας κάθε ἄλλο εἶνε παρὰ ἓνα ἀσυνάρτητο καὶ ἀσχετο στὰ μέρη του σώμα. Οἱ φάσεις αὐτὲς βρίσκονται μεταξύ τους σὲ μιὰ σχέση συμπλοκῆς: πάντα ὑπάρχει ἡ δυνατότητα ἀμοιβαίων παραβιάσεων. Ἡ κάθε ἀλήθεια καταντάει ἀναλήθεια, ὅταν — ἐνάντια στὴν δική της νοηματικὴ συνάρτηση — δέχεται νὰ ἐξαρτηθῆ ἀπὸ μιὰν ἄλλη ἀλήθεια καὶ νὰ καμφθῆ κάτω ἀπ' τὴν πίεσή της.

Ἐνα παράδειγμα πρόπει ν' ἀρκέση: "Ἄς θέσουμε τὸ ἐρώτημα, ὡς ποιὸ σημεῖο εἶνε ἡ ἀλήθεια τοῦ ἐν γένει συνειδότης — δηλαδὴ ἡ ἀναγκαστικὴ βεβαιότητα, ποὺ ὑπάρχει στὴ γνώση τοῦ ἐμπειρικὰ συλληπτοῦ — χρήσιμη, μ' ἄλλα λόγια ἀληθινὴ γιὰ τὴν ὑπαρξή. "Ἄν ἡ γνώση αὐτῆς τῆς καθολικὰ ἔγκυρης ἀλήθειας ἐσήμαινε πάντα καὶ γιὰ τὴν ὑπαρξή καὶ τὸ ἀγαθόν, τότε θὰ ἔλειπε κάθε δυνατὴ σύγκρουση κ' ἐπομένως θὰ ἐπερίττευε καὶ κάθε διάκριση ἀνάμεσα στὴν συνυφασμένη μὲ τὴν ὑπαρξή ἀλήθεια καὶ στὴν ἀλήθεια τῆς καθολικὰ ἔγκυρης γνώσης. Στὴν πραγματικότητι ὅμως παίρνει ἡ ὑπαρξή πάντα μιὰν ἀστοχὴ στάσι ἀπέναντι στὴν καθολικὰ ἔγκυρη ἀλήθεια: τὴν συγκαλύπτει, τὴν ἐκτοπίζει, τὴν καταπιέζει. Δὲν εἶνε βέβαια διόλου ξεκαθαρισμένο, ἂν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν προάγεται στὸ τέλος πραγματικὰ ἡ ὑπαρξή ἢ ἂν ἀντίθετα ὁ τρόπος αὐτὸς καταντάει ἀκριβῶς ἡ πηγὴ τῆς καταστροφῆς της. Πάντως ἡ ἐξαντλητικὴ σύλληψη καὶ κοινοποίηση τῆς ἀλήθειας, ποὺ βγαίνει ἀπ' τὴν καθολικὰ ἔγκυρη

γνώση, σημαίνει πρώτ' απ' όλα σέ κάθε στιγμή και μιάν απειλή για την ύπαρξη: Ἡ ἀλήθεια τοῦ ἀναγκαστικά ὀρθοῦ γίνεται για τὴν ύπαρξη κάτι, πού δὲν εἶνε ἀληθινό. Μέσα σέ μιὰ βιοτική βούληση, πού πάει ν' ἀπομονωθῆ, μπορεῖ νὰ ἐμφανισθῆ ἡ ἀλήθεια σὰν μιὰ κακή μοῖρα ἄξια ν' ἀπορριφθῆ. Ἀντίστροφα πάλι τὰ βιοτικά συμφέροντα μεταβάλλονται σέ μιὰ πηγὴ ἀναλήθειας, ἐξαπατώντας με διὰ μέσου τοῦ ἐν γένει συνειδότης και κἀνοντάς με νὰ νομίζω γι' ἀληθινὸ ὅ,τι ἀκριβῶς θὰ ἐπιθυμοῦσα μονάχα νὰ γίνη.

Μὲ τίς τέτοιες συγκρούσεις μᾶς γίνεται αἰσθητὴ ἡ ἰδιοτυπία τοῦ καθενὸς απ' τὰ νοήματα τῆς ἀλήθειας· και στήν κάθε σύγκρουση γνωρίζουμε τὴν ἰδιότυπη πηγὴ μιᾶς πιθανῆς ἀναλήθειας. Ἄν θελήσουμε τώρα νὰ ὑπερικήσουμε αὐτὲς τίς συγκρούσεις και νὰ ζητήσουμε τὴν ἴδια τὴν ἀλήθεια, δὲν θὰ τὰ καταφέρουμε διόλου νὰ τὴν βροῦμε, δίνοντας σέ μιὰ μονάχα ἀπὸ τίς φάσεις τοῦ περιβάλλοντος τὰ πρωτεῖα, σὰν νᾶταν αὐτὴ μονάχη ἡ καθ' αὐτὸ ἀλήθεια. Μὲ τὴ σειρά τους κλίνουνε πρὸς ὅλες τίς προλήψεις, πού ἀπολυτοποιοῦν ἕνα εἰδικὸ περιβάλλον. Κι' ἀπολυτοποιοῦμε τὴν ὑπαρξη· σὰν νᾶτανε ὅ,τι προάγει τὴ ζωὴ τὸ τελειωτικὸ και σὰν νὰ μπορούσε νὰ ἐκληφθῆ ἀπόλυτα. Ἀπολυτοποιοῦμε ἐπίσης ἄλλοτε τὸ ἐν γένει συνειδότης, τὴ διάνοια· σὰν νὰ μπορούσε κανεὶς με τὰ ὅσα «ὀρθῶς» γνωρίζει νὰ γίνη κύριος τοῦ ἴδιου τοῦ εἶναι και σὰν νὰ μὴν ἐσημειωνότανε μονάχα (ὅπως πραγματικά συμβαίνει) μιὰ ἀπλὴ προοπτικὴ μέσα στὴν πραγματικότητα, ἕνας φωτεινὸς κῶνος μεσ' στὸ σκοτάδι. Ἄλλοτε πάλι ἀπολυτοποιοῦμε τὸ πνεῦμα· σὰν νᾶταν ἡ ἰδέα κάτι τὸ πραγματικὸ και σὰν νὰ μπορούσε ν' ἀρκεσθῆ στὸν ἐσὺτό της. Τέλος ἀπολυτοποιοῦμε τὴν ὑπόσταση· σὰν νὰ μπορούσε νᾶνε ἀρκετὸ στὸν ἄνθρωπο τὸ ὅτι εἶνε ὁ ἑαυτὸς του, ἐνῶ στ' ἀλήθεια ὅσο περισσότερο γίνεται κανεὶς ὁ ἑαυτὸς του, τόσο προέρχεται απ' τὸν «ἕτερον» και νοιώθει τὴν ἀνάγκη νὰ στραφῆ πρὸς τὸν «ἕτερον». Ἀπομονωμένη σ' ἕνα μονάχα απ' τὰ νοήματα τῆς ἀλήθειας δὲν μπορεῖ ἡ ἀλήθεια νὰ διατηρηθῆ ὡς ἀλήθεια.

Τὸ γεγονὸς, ὅτι ὅλες οἱ φάσεις τοῦ νοήματος τῆς ἀλήθειας συγκεντρώνονται στὴν πραγματικότητα τοῦ ἀνθρώπινου εἶναι, τὸ γεγονὸς λοιπόν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει ἀντλώντας απ' ὅλες τίς πηγές,

αὐτὸ μᾶς σπρώχνει πρὸς τὴν μιᾶν ἀλήθεια, πὺν μέσα της δὲν πάει χαμένη καμμιά ἀπ' τὶς φάσεις τοῦ περιβάλλοντος. Καὶ ἡ καθαρὴ γνώση τῆς πολλαπλότητας τοῦ νοήματος τῆς ἀλήθειας γεννάει μέσα μας καὶ τὸ πρόβλημα τῆς μιᾶς ἀλήθειας, τὸ γεννάει μάλιστα στὸ σημεῖο ἀκριβῶς ἐκεῖνο, πὺν ἡ θεὰ παίρνει τὴν ἀπέραντη ἔκτασή της καὶ πὺν ἀποκλείονται πιά — ὅσο δυναμώνει ἡ τάση πρὸς τὸ «Ἐν» — οἱ σκέτες ἀπαντήσεις.

Ἄν μπορούσε νὰ παρασταθῇ μπροστά μας ἡ μιᾶ ἀλήθεια, θᾶπρεπε νὰ διασχίση ὅλες τὶς φάσεις τοῦ περιβάλλοντος καὶ νὰ τὶς περικλείση μέσα στὴν ἐνότητα τοῦ παρόντος.

Τὸ ὅτι δὲν μπορεῖ ἡ ἐνότητα αὐτὴ νὰ κατακτηθῇ μέσω μιᾶς νοητῆς ἁρμονίας τοῦ Ὀλου, μιᾶς ἁρμονίας, πὺν μέσα της ἡ κάθε φάση τοῦ περιβάλλοντος θᾶ κατεῖχε τὴ βολικὴ κι' ὅμως περιορισμένη θέση της, τὸ ὅτι ζοῦμε ἀντίθετα πάντα ἐν κινήσει, τὸ ὅτι τὴν κάθε ἁρμονικὴ μορφή τοῦ Ἀληθινοῦ, πὺν σταθεροποιεῖται, τὴν βλέπουμε πάλι νὰ συντρίβεται, τὸ ὅτι εἴμαστε ἐπομένως ἀναγκασμένοι ν' ἀναζητοῦμε διαρκῶς τὴν ἐνότητα, αὐτὸ εἶνε ἓνα βασικὸ καθεστῶς, πὺν προσδιορίζει τὴν πραγματικότητά μας. Ἡ γνώση μας ζητάει πολλὰς φορές νὰ μᾶς ἀποπλανήση καὶ νὰ μᾶς κλείση μέσα στὴ συνείδηση τοῦ πράγματος ἐκεῖνου, πὺν μὲ μιᾶ συστηματικὴ τάξη θεωροῦμε ἐκάστοτε ὡς πραγματικὸ καὶ ἀληθινό. Μὰ ἡ πορεία τοῦ χρόνου μᾶς χαρίζει μιᾶ νέα πάντα πείρα, μᾶς φέρνει μπροστὰ σὲ νέα δεδομένα. Κι' αὐτὴ ἀκόμα ἡ γνωστικὴ συνείδησή μας εἶνε ἀναγκασμένη διαρκῶς νὰ μεταμορφώνεται. Γιατί, ὅπως λέει ὁ Hegel, ἡ ἀλήθεια ἔχει συμμαχήσει μὲ τὴν πραγματικότητα χτυπώντας τὴ συνείδηση.

Τὸ τί ἀκριβῶς εἶνε ἡ μιᾶ ἀλήθεια, αὐτὸ δὲν θᾶ μπορούσε νὰ νοηθῇ παρὰ μόνο συνυφασμένο μὲ τὸ περιεχόμενό της — κι' ὄχι ὡς ἡ τυπικὴ ἀλήθεια ὀρισμένου εἴδους —, δὲν θᾶ μπορούσε λοιπὸν νὰ νοηθῇ παρὰ μόνο σὲ μιᾶ μορφή, πὺν θᾶ συγκρατοῦσε ἐνωμένες ὅλες τὶς φάσεις τοῦ περιβάλλοντος.

Τὸ τί εἶνε λοιπὸν ἡ μιᾶ ἀλήθεια, δὲν μπορούμε νὰ τὸ συλλάβουμε σὲ κανένα σῆμα, πὺν νὰ ὑπόκειται στὴ γνώση. Τυπικὰ βέβαια θᾶ μπορούσαμε νὰ ὀρίσουμε τὴν ἀλήθεια, λέγοντας, ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶνε τὸ φανέρωμα τοῦ «ἐτέρου», πὺν προσέροχεται σὲ μᾶς, θᾶ μπορούσαμε

μάλιστα νὰ προχωρήσουμε, λέγοντας, ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι τὸ εἶναι, πὺν μονάχα μὲ τὸ φανέρωμά του γίνεται ὅ,τι ἀκριβῶς μπορεῖ νὰ εἶνε, ὅτι μ' ἄλλα λόγια ἡ ἀλήθεια εἶνε τὸ φανέρωμα τοῦ εἶναι, πὺν σημειώνει ταυτόχρονα καὶ τὴν πραγματοποίησή του: κ' ἡ πραγματοποίηση τοῦ εἶναι σημειώνεται μὲ τὸ νᾶμαστε ὁ ἑαυτός μας.

Μονάχα συνυφασμένη μὲ τὸ περιεχόμενο, πὺν παίρνει ἡ πραγματικότητα τοῦ εἶναι, μπορεῖ αὕτη ἡ τυπικὰ διατυπωμένη ἀλήθεια νὰ σημαῖν γιὰ μᾶς τὴν μιὰν ἀλήθεια. Καὶ τὸ περιεχόμενο αὐτὸ ὡς κᾶτι ἐνιαῖο κι' ὀλόκληρο δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ βγῆ μὲς' ἀπ' τὴν οὐσία τοῦ χρονικοῦ μας βίου καὶ νὰ συλληφθῆ ἀπὸ μᾶς παρὰ μόνο μέσα σὲ μιὰν ἱστορικὴ μορφή. Κ' ἴσως ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ πλησιάσουμε αὕτην τὴν μορφή πολὺ κοντὰ εἶνε ὁ ἀκόλουθος: ν' ἀτενίσουμε, παρατώντας ὅλες τὶς παραδεδομένες διανοητικὲς κατασκευές, ν' ἀτενίσουμε κατάματα τὶς ἔσχατες μεθόριες μορφές, πὺν μπορεῖ νὰ πάρη ἡ πραγματοποίηση τῆς ἐνότητος ὄλων τῶν φάσεων τοῦ περιβάλλοντος.

Οἱ μορφές αὐτὲς εἶν' ἐκεῖνες, πὺν ἂν ἀπ' τὴν ἀποψη τοῦ κύρους καὶ τῆς ἐλευθερίας τὶς μετρήσουμε μὲ τὰ μέτρα τῆς ἀναγκαστικῆς ἔγκυρως διανοητικῆς γνώσης, μᾶς παρουσιάζονται ἀκριβῶς ὡς ἡ μεγαλειότερη ἀπειλὴ κάθε ἀλήθειας: οἱ μορφές αὐτὲς εἶνε ἡ ἐξαίρεση καὶ ἡ ἐξουσία. Ἡ ἐξαίρεση ἀφανίζει μὲ τὴν πραγματικότητά της τὴν ἀλήθεια σᾶν κᾶτι πὺν ὑπάρχει μὲ καθολικὸ κῦρος. Ἡ ἐξουσία πνίγει μὲ τὴν πραγματικότητά της κάθε εἰδικὴ ἀλήθεια, πὺν διεκδικεῖ μιὰν ἀπόλυτη αὐτοτέλεια.

Ἡ διαφώτιση τῶν φάσεων τοῦ περιβάλλοντος κ' ἡ γνωριμιά μας μὲ τὶς συγκρούσεις πὺν σημειώνονται μεταξύ τους, καὶ μὲ τὴν ἀσυγκράτητη κίνησή τους, αὐτὰ ὅλα μᾶς ἔδειξαν, ὠθώντας μας στὰ ὅρια, ὅτι ἡ ὄλη ἀλήθεια δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ προβληθῆ στὰ μάτια μας σᾶν κᾶτι τὸ καθολικὰ ὑποκείμενο σὲ γνώση, οὔτε νὰ πάρη μιὰ μοναδικὴ μορφή, πὺν νὰ ἐπαρκῆ καὶ νᾶνε πραγματικὴ.

Αὐτὸ τὸ βασικὸ καθεστῶς τοῦ χρονικὰ προσδιορισμένου βίου μας κᾶνει δυνατὴ τὴν ἐξαίρεση ὡς πραγματικότητα, πὺν εἶνε στὴν πηγὴ της, ἀπέναντι σὲ κάθε σταθεροποιούμενη καθολικότητα, μιὰ ἀλήθεια: τὸ ἴδιο αὐτὸ βασικὸ καθεστῶς προκαλεῖ καὶ τὴν

ἐξουσία σὰν μιὰ περιεκτικὴ ἀλήθεια καὶ τὴν ἀντιπαράτασσει μὲ μιὰν ἱστορικὴ μορφή στὴν αὐθαίρετη ποικιλία τῶν γνώμων καὶ τῶν βουλήσεων. "Ἄς φροντίσουμε λοιπὸν τώρα νὰ διαφωτίσουμε τὴν ἐξαίρεση καὶ τὴν ἐξουσία.

Ὁ ἄνθρωπος, ποὺ σημειώνει μιὰν ἐξαίρεση, σημειώνει τὴν ἐξαίρεση πρῶτα ἀπ' ὅλα ἀπέναντι στὴν καθολικὴ ὑπαρξη, εἴτε ἐκδηλώνεται ἡ ὑπαρξη στὰ ἥθη, στὰ καθεστῶτα καὶ στοὺς νόμους τῆς χώρας, εἴτε ἐκδηλώνεται ὡς ὑγεία τοῦ σώματος, εἴτε ὡς ὁποιαδήποτε ἄλλη κανονικότητα· ἔπειτα τὴν σημειώνει ὁ ἄνθρωπος τὴν ἐξαίρεση ἀπέναντι στοῦ ἐν γένει συνειδός, ὅπως λειτουργεῖ τοῦτο συνυφασμένο μὲ τὴν καθολικὰ ἐγκυρη κι' ἀναγκαστικὰ βέβαιη σκέψη· τέλος τὴν σημειώνει τὴν ἐξαίρεσή του ἀπέναντι στοῦ πνεῦμα, ποὺ ὅταν τοῦ ἀνήκω εἶμαι ἓνα μέλος μιᾶς ὁλότητος. Τὸ νᾶσαι μιὰ ἐξαίρεση, αὐτὸ σημαίνει, ὅτι σπάζεις πραγματικὰ ὅλες τὶς φάσεις τῆς καθολικότητος.

Ἡ ἐξαίρεση ζῆ καὶ νοιώθει τὴν ἐξαιρετικότητά της καὶ στὸ τέλος μάλιστα καὶ τὸν ἀποκλεισμό της ἀπὸ καθεὶ τὸ γενικὸ σὰν ἓνα βαρὺ πεπρωμένο, ποὺ τὸ νόημά του μένει πάντα σ' ὅποιον ἐνσαρκώνει τὴν ἐξαίρεση διφορούμενο:

Ἡ ἐξαίρεση ζητάει τὴν καθολικότητα, ποὺ τῆς λείπει. Δὲν θέλει νᾶνε ἐξαίρεση, μὰ σκύβει ἀντίθετα κάτω ἀπ' τὴν καθολικότητα. Τὸ ὅτι ἀποτελεῖ μιὰν ἐξαίρεση, αὐτὸ τὸ σηκώνει στοὺς ὤμους τοῦ ὅποιος ἐνσαρκώνει τὴν τέτοια ἐξαίρεση μὲ τὸ σκοπὸ νὰ φθάσῃ στὴν πραγματοποίηση τοῦ καθολικοῦ· καὶ ἡ προσπάθεια αὕτη δὲν σημειώνεται μ' ἓνα φυσικὸ ξεπέταγμα, ἀλλὰ σημειώνεται ἀντίθετα μὲ μιὰν αὐτοταπείνωση κ' ἔτσι ἀποτυχαίνει. Ἡ ἐξαίρεση νοιώθει τὸν ἑαυτὸ της ὡς ἐξαίρεση μονάχα μέσω τοῦ καθολικοῦ (τοῦ γενικοῦ). Στὴν ἀποτυχία ἀπάνω ἀδράχνει μάλιστα ἡ ἐξαίρεση καὶ κατανοεῖ τὸ θετικὰ καθολικὸ ἀκόμα ἐνεργητικώτερα. Ὅποιος διανοεῖται μέσ' ἀπ' τὰ ἄδυτα τῆς ἐξαιρετικῆς πηγῆς ἔχει μιὰ τέτοια ἀγάπη πρὸς ὅ,τι τοῦ εἶναι ἀκριβῶς ξένο, ὥστε τὸ ξεκαθαρίζει καὶ τὸ διαφωτίζει καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον, ἐνῶ ἐκεῖνος, ποὺ πετυχαίνει καὶ πάει μπροστὰ στοῦ δρόμο τοῦ κανονικοῦ καὶ καθολικοῦ, αὐτὸς δὲν μπορεῖ διόλου νὰ κάνῃ ἀνακοινώσιμα τὰ ὅσα ζῆ καὶ βλέπει.

Μ' ὅλην ὅμως τὴν ὑποταγή του στὴν καθολικότητα, ὅποιος ἐνσαρκώνει τὴν ἐξαίρεση τὴν νοιώθει αὐτὴν τὴν ἐξαίρεση ταυτόχρονα κι' ὡς ἀποστολή, δηλαδή ὡς τὸν δρόμο, πὺ ἐπάνω του εἶνε γραμμένο νὰ σημειωθῆ μιὰ μοναδικὴ πραγματοποίηση, ὡς τὸν δρόμο, πὺ ὁ ἐξαιρετικὸς — ἔστω καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ — πρέπει ἀναγκαστικὰ νὰ τὸν πορευθῆ καὶ μάλιστα ἐναντὶα σὲ καθετὶ τὸ γενικὸ καὶ κανονικό. Ὑπηρετώντας τὴ χώρα τοῦ ὑπερβατικοῦ, μπορεῖ βέβαια ὅποιος ἐνσαρκώνει τὴν ἐξαίρεση νὰ γίνῃ ἐξώκοσμος, μπορεῖ μάλιστα — παίροντας διάφορες ἀρνητικὲς ἀποφάσεις καὶ καταντώντας ἄνεργος (δηλαδή δίχως ἐπάγγελμα), ἄγαμος καὶ ἀνεδαφικὸς — νὰ ἐξαφανισθῆ ὁλότελα. Ἡ ἐξαίρεση μπορεῖ ν' ἄνε ὡς πρὸς τὸ σημεῖο αὐτὸ μιὰ ἀλήθεια, δίχως ὅμως ν' ἄνε κ' ἓνα πρότυπο, δίχως νὰ δείχνῃ δηλαδή στοὺς ἄλλους μὲ τὸ δικό της τὸ εἶναι ἓνα δρόμο. Ἡ ἐξαίρεση εἶνε σ' ἓνα φάρος στημένος ἐκεῖ, ὅπου οἱ δρόμοι φθάνουν στὰ ὄριά τους· κι' ὁ φάρος αὐτός, ἀπ' τ' ὄρητήριο τοῦ μὴ γενικοῦ, φωτίζει ὅ,τι εἶνε ἀκριβῶς γενικό.

Ἡ ἐξαίρεση μπορεῖ κάλλιστα νὰ ἐπικοινωνήσῃ μ' ἄλλους καὶ νὰ κοινοποιήσῃ τὸν ἑαυτό της· μ' αὐτὸν τὸν τρόπο γυρίζει ἡ ἐξαίρεση πάντα καὶ μεσ' σὺ χῶρο τοῦ γενικοῦ. Ἄν κατεῖχε ἡ ἐξαίρεση μιὰν ἀλήθεια ἀπόλυτα ἀμετάδοτη, τότε ἡ ἐξαίρεση θ' ἀποτελοῦσε μιὰν ἀλήθεια, πὺ κανένας δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὴν συμερισθῆ. Ἡ ἐξαίρεση θὰ ἦταν σ' ἓνα μὴν ὑπῆρχε διόλου. Ἡ μεταδοτικότητά της εἶνε ἡ προϋπόθεση, πὺ δίχως αὐτὴν εἶνε ἡ ἐξαίρεση γιὰ μᾶς ἀνύπαρκτη.

Ἄν ρωτήσουμε ἤδη περιληπτικά, τί εἶνε ἀκριβῶς ἡ ἐξαίρεση ἐκεῖνη, πὺ ἔχει γιὰ μᾶς κῦρος φιλοσοφικό, θὰ μᾶς ξεφύγῃ ὁλότελα ἀπ' τὰ χέρια. Ἡ ἐξαίρεση δὲν εἶνε μιὰ κατηγορία, πὺ μπορούμε μὲ τὴν βοήθειά της νὰ προσδιορίσουμε ἓναν ἄνθρωπο. Ἡ λέξη «ἐξαίρεση» ζητάει νὰ ὀρίσῃ τὴν ἔννοια μιᾶς δυνατότητας, πὺ ἀποτελεῖ, περνώντας μεσ' ἀπ' ὅλες τὶς φάσεις τοῦ περιβάλλοντος, μιὰ πηγὴ ἀλήθειας καὶ πὺ ξεφεύγει ἀπὸ κάθε προσδιοριστικὴ ἐπέμβαση. Ἡ ἐξαίρεση εἶνε σ' ἓνα περιβάλλον, πὺ περιβάλλει κάθε περιβάλλον, μὰ προσέρχεται σὲ μᾶς καὶ μᾶς ἀγγίζει ὄχι ὡς κάτι καθ' ἑαυτὸ ἀπόλυτο, μὰ σὲ μιὰν ἱστορικὴ πάντα συγκροτοποίηση κι' ἐνῶ διαφωτίζεται μᾶς ἀπὸθεῖ ταυτόχρονα καὶ μᾶς παραπέμπει

πάλι πίσω στον εαυτό μας. Γι' αυτό δὲν μπορούμε ὡς σύνολο οὔτε ἀντικειμενικὰ νὰ τὴν θεωρήσουμε, οὔτε νὰ τὴν ξεχωρίσουμε, οὔτε νὰ τὴν χρησιμοποιήσουμε ὡς τὴν ἔκβαση, πού ἔχει μιὰ δικαίωση. Ὁρατὴ γίνεται μόνο μὲ τὴν ὄθηση, πού βγαίνει ἀπ' τὴν ἀλήθεια τῆς καὶ πού τὴν δεχόμαστε καὶ τὴν νοιώθουμε νὰ χτυπάει ἀπάνω στὴ δική μας τὴν ἀληθοσύνη. Κι' ἀόρατη γίνεται πάλι ἡ ἔξαιρέση, ὅταν τὴν ὑπολογίζω σὰν κάτι, πού κατέχω μὲ τὴ γνώση. Καθετί, πού ἀντικειμενοποιεῖται μέσα ἀπ' τὴν ἔξαιρέση, εἶνε γιὰ μᾶς—ὅπως εἶνε καὶ γιὰ ὅποιον τὴν ἐνσαρκώνει—διφορούμενο.

Ἄν ρωτήσουμε τέλος, ποῖός ἀκριβῶς εἶνε καὶ ποῖός δὲν εἶνε ἔξαιρέση, στὸ τέτοιο ἐρώτημα πρέπει νὰ δοθῇ ἡ ἀκόλουθη ἀπάντησις: Ἡ ἔξαιρέση δὲν εἶνε μονάχα ἓνα σπάνιο συμβάν στὰ ὅρια τῆς πραγματικότητος—ἓνα συμβάν, πού ἐκδηλώνεται στὸ πρόσωπο τῶν ἔσχατων καὶ τῶν πιδὸ συγκλονιστικῶν μορφῶν, ὅπως εἶνε ἡ μορφή τοῦ Σωκράτη—, μὰ ἡ ἔξαιρέση εἶναι ἡ παταχοῦ παρουσία, πού ἔχει ἡ κάθε δυνατὴ ὑπόστασις. Γιατὶ ἡ ἱστορικότης ὡς τοιαύτη περιέχει μέσα τῆς τὸ ἔξαιρετικό, πού συνυφαίνεται ἀρρηκτα μὲ τὸ γενικό. Ἡ ἀλήθεια, πού βγαίνει ἀπ' τὴν ὑπόστασις, ἔχει τοῦτο τὸ χαρακτηριστικό, ὅτι, περνώντας μέσα ἀπ' τὴ μορφή ὄλων τῶν φάσεων τοῦ γενικοῦ, μπορεῖ σὲ κάθε στιγμὴ νὰ εἶνε καὶ μιὰ ἔξαιρέση.

Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἡ γνήσια ἔξαιρέση δὲν εἶνε μιὰ ἔξαιρέση αὐθαίρετη, πού θὰ ἐσήμαινε μονάχα μιὰ κατάπτωσις, μὰ εἶνε ἓνα στοιχεῖο, πού συνυφαίνεται ἀρρηκτα μὲ τὴν ἀλήθεια τοῦ περιβάλλοντος μέσα στὸν χρονικὰ προσδιορισμένο βίος. Τὸ ἴδιο ἐκεῖνο πρᾶμμα, πού στὰ ἔσχατα ὅρια τὸ χαρακτηρίζουμε ὡς τὸ πιδὸ ξένο γιὰ μᾶς κ' ἐπομένως ὡς ἔξαιρέση, τὸ ἴδιο ἀκριβῶς εἴμαστε κ' ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, εἶνε ὁ καθένας, ἐφ' ὅσον εἶνε ἱστορικὰ πραγματικός, καὶ δὲν εἶνε κανένας, ἐφ' ὅσον κάθε ἀληθινὴ ἔξαιρέση ὑπάρχει σὲ μιὰν ἀναφορὰ πρὸς τὸ γενικό, πού φωτίζεται ἀπ' τὸ φῶς τῆς. Κάθε σύλληψις τῆς ἀλήθειας ἀνοίγει τὸ χῶρο γιὰ νὰ δεχθῇ καὶ γιὰ ν' ἀτενίσῃ τὴν ἔξαιρέση, μὰ ἐκεῖνος, πού ἐπιχειρεῖ αὐτὴν τὴν σύλληψις δὲν θέλει ν' ἄνε ἔξαιρέση. Ἀρκεῖται ν' ἄνε ἔξαιρέση, σκύβοντας τὸ κεφάλι κάτω ἀπ' ὅ,τι εἶνε γενικό· ἀρκεῖται σ' ὅ,τι εἶνε γενικό, ταπεινώνοντας τὸν εαυτό του μπροστά στὴ θυσία, πού ἐπιτελεῖ ἡ ἔξαιρέση.

Εἰσδύοντας στὸ βυθὸ τῆς ἀλήθειας, πὺ βγαίνει ἀπὸ μιὰ συγκεκριμένη πραγματικότητα καὶ προσέρχεται σὲ μᾶς, βλέπουμε νὰ μᾶς προϋπαντοῦν ἡ ἐξαίρεση καὶ ἡ ἐξουσία. Ἡ ἐξαίρεση εἶν' ἐκεῖνο, πὺ ὄλα τ' ἀμφισβητεῖ, πὺ μᾶς τρομάζει καὶ πὺ γοητεύει. Ἡ ἐξουσία εἶνε ἡ πληθώρα, πὺ χρησιμεύει ὡς τὸ στήριγμά μου, εἶνε δηλαδὴ ἐκεῖνο, πὺ μ' ἀσφαλίζει καὶ μὲ καταπραΰνει.

Ἄς ἀναπαραστήσουμε μπροστὰ μας τὴν ἐξουσία:

Ἐξουσία εἶνε ἡ ἐνότητα τοῦ ἀληθινοῦ, πὺ μεσ' στὴν ὁλότητα τῶν φάσεων τοῦ περιβάλλοντος—ἐνώνοντας τὶς φάσεις αὐτὲς—προβάλλει ἔμπρὸς μας μὲ μιὰν ἱστορικὴ μορφή ὡς τὸ γενικὸ καὶ ὡς κᾶτι τὸ ὁλόκληρο. Μ' ἄλλα λόγια ἐξουσία εἶνε ἡ ἱστορικὴ ἐνότητα, πὺ μέσα της ἐνώνονται ἡ βιοτικὴ δύναμη, ἡ ἀναγκαστικὴ διανοητικὴ βεβαιότητα καὶ ἡ ἰδέα μὲ τὴν ὑποστασιακὴ πηγὴ καὶ μὲ τὸν ὑπερβατικὸ προσανατολισμό.

Ἔτσι λοιπὸν ἡ ἐξουσία εἶναι ἡ μορφή ἐκεῖνη τῆς ἀλήθειας, πὺ μέσα της ἡ ἀλήθεια δὲν εἶνε οὔτε μονάχα κᾶτι τὸ καθολικὰ γνωστό, οὔτε μονάχα κᾶτι, πὺ ἔχει ἀπ' ἔξω ἐπιβληθῆ καὶ διαταχθῆ, οὔτε μονάχα μιὰ ἰδέα ἐνὸς ὅλου, μὰ ἡ ἀλήθεια τῆς ἐξουσίας εἶνε ὄλα αὐτὰ μαζί. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἔρχεται βέβαια ἡ ἐξουσία ἀπ' ἔξω ὡς αἴτημα καὶ ὡς ἐξαναγκασμός, μὰ ἔρχεται μὲ τέτοιο τρόπο, ὥστε μιλάει ταυτόχρονα κι' ἀπὸ μέσα μας. Ἡ ἐξουσία εἶνε τὸ αἴτημα, πὺ στηρίζεται στὸν ὑπερβατικὸ χῶρο, εἶνε λοιπὸν ἓνα αἴτημα, πὺ σ' αὐτὸ ὑπακούει κ' ἐκεῖνος ἀκόμα, πὺ ἀντλεῖ ἐκάστοτε ἀπὸ τὴν ἐξουσία τὸ δικαίωμα νὰ διατάζη.

Ἡ ἐξουσία ὅμως, ἔτσι ὅπως τὴν διατυπώσαμε, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχη στὴν χρονικὰ προσδιορισμένη ὑπαρξη ὡς μιὰ καὶ γενικὴ γιὰ ὄλα τὰ ὄντα ἐξουσία, χωρὶς νὰ καταντάει — πέφτοντας στὸ ἐπίπεδο μιᾶς ἀπλῆς βιοτικῆς βίας — νὰ παίρνη βίαιες καὶ καταστρεπτικὲς μορφές. Κάθε ἐξουσία δὲν μπορεῖ λοιπὸν παρὰ νᾶχη μιὰν ἱστορικὴ μορφή. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ δὲν μπορεῖ τὴν ἀλήθεια τῆς ἐξουσίας νὰ τὴν παρατηρήσῃ πέρα γιὰ πέρα καὶ νὰ τὴν σταθεροποιήσῃ στὸ περιεχόμενό της μιὰ ἐπιστήμη μὲ λογικὲς γενικεύσεις. Ἡ ἀλήθεια τῆς ἐξουσίας περισφίγγει, μποροῦμε νὰ ποῦμε, καθετὶ πὺ ὑπόκειται σὲ γνώση, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὸ συντρίβῃ.

Τὸ ἀπόλυτο λοιπόν, πὸν χαρακτηρίζει τὴν ἐξουσία, ἔγκειται ἀκριβῶς — γιὰ ὅποιον ἀντλεῖ ἀπὸ μέσα της τὴν ὑπόστασή του — σ' αὐτὴν τὴν ἱστορικὴ ἐνότητα τῆς ἀλήθειας. Ἡ ἐξουσία — ὡς τὸ ἱστορικὰ παρελθὸν μέσα στὸ παρὸν — ἀγκαλιάζει τὰ πάντα μὲ εἰκόνες καὶ σύμβολα, μὲ καθεστῶτα, μὲ νόμους καὶ μὲ διανοητικὰ συστήματα· κ' ἔτσι βυθίζεται στὴν ἱστορία τὸ ἀνυντικατάστατα παρὸν, πὸν ταυτίζεται μὲ τὸν ἑαυτό μου. —

Ἀγύπαρκτη ὅμως εἶνε ἡ γαλήνη τῆς ἀληθινῆς ἐξουσίας, ὅπως προβάλλει στὰ μάτια μας μὲ τὴν ἀφηρημένη αὐτὴ μορφή της. Ἡ ἐξουσία ζῆ ἱστορικὰ κ' ἐπομένως μέσ' στὸ χρόνο κ' ἔτσι βρίσκεται σὲ μιὰ διαρκῆ ἔνταση καὶ σὲ μιὰ κίνηση, πὸν προκαλεῖται ἀπὸ τὴν τέτοιαν ἔνταση.

Μιὰ ἔνταση ὑπάρχει πρῶτα ἀπ' ὅλα στὴ σχέση ἀνάμεσα στὴν ἐξουσία ἐκείνη, πὸν ζητάει μιὰν αἰώνια σταθερότητα (καὶ πὸν ἀνμποροῦσε νὰ πετύχη τὸ σκοπὸ της θὰ σκότωνε ὅλη τὴ ζωὴ τῆς ἀλήθειας) καὶ στὴν ἐξουσία ἐκείνη, πὸν σπάζοντας κάθε πάγια μορφή ζητάει νὰ ξαναγεννηθῆ (καὶ πὸν κι' αὐτὴ, ἀν ἔμενε δίχως πηδάλιο, θὰ μεταμόρφωνε τὰ πάντα σὲ χάος). Ἡ «τάξη» ἔχει πάντα τὶς ρίζες της σ' ἐκεῖνο τὸ στοιχεῖο, πὸν ἔσπασε χτὲς μιὰν ἄλλη τάξη. Ἡ ἐξαίρεση, πὸν συντρίβει καὶ σπάζει, γίνεται ἡ πηγὴ νέας ἐξουσίας.

Μιὰ ἔνταση ὑπάρχει κατὰ δεύτερον λόγον μέσα στὸν κάθε ἰδιαίτερο ἄνθρωπο καὶ ὑπάρχει στὴ σχέση ἀνάμεσα στὴν ἐξουσία καὶ στὴν ἐλευθερία. Ὁ καθένας ὡς ἰδιαίτερο ἄτομο ζητάει νὰ ξαναβρῆ σ' ἄν μιὰ δική του ἀλήθεια μέσα στὴν πηγὴ τοῦ ἑαυτοῦ του ὅ,τι ἀκριβῶς ἔρχεται ἀπ' ἔξω ὡς ἐξουσία. Ἄς ἰδοῦμε ἀπὸ πρὸ κοντὰ αὐτὴν τὴν λυτρωτικὴ διαδικασία μέσα στὴν περιοχὴ τῆς ἐξουσίας :

Ἡ ἐξουσία, πὸν τὴν πιστεύουμε, εἶναι πρῶτα ἀπ' ὅλα ἡ μοναδικὴ πηγὴ μιᾶς γνήσιας παιδείας, πὸν φτάνει ὡς τὴν οὐσία μας. Ὁ κάθε ἀτομικὸς ἄνθρωπος, σ' ἄν πεπερασμένος πὸν εἶνε, ἀρχίζει πάντα ἀπ' τὴν ἀρχή. Ἐνῶ ἀναπτύσσεται, δὲν μπορεῖ ν' ἀφομοιώσῃ τὸν παραδεδομένο πλοῦτο παρὰ μόνο, ἀν ὑπακούσῃ σὲ μιὰν ἐξουσία. Μεγαλώνοντας ἔτσι μέσα της, βλέπει ν' ἀνοίγεται στὰ μάτια του ὁ χῶρος, πὸν τοῦ ἀποκαλύπτει παντοῦ τὸ εἶναι. Ἄν ἀνα-

πτυχθῆ μακριὰ ἀπὸ κάθε ἐξουσία, γίνεται βέβαια κάτοχος γνώσεων, γίνεται κύριος τῆς ὁμιλίας καὶ τῆς διάνοιας, ἀλλὰ μένει χαμένος μέσα στὶς ἀδειες δυνατότητες τοῦ χώρου, ποὺ ἀπὸ μέσα του προβάλλει καὶ προσηλώνει ἀπάνω του τὰ μάτια τὸ Μηδέν.

Ἐνῶ ἔπειτα ὠριμάζει, γνωρίζει τὸ ἄτομο λίγο - λίγο τὴν δική του τὴν πηγὴ καὶ τὴν γνωρίζει ὅσο μαθαίνει νὰ σκέπτεται μόνο του καὶ ὅσο ἀποχτάει προσωπικὴ πείρα. Τὰ περιεχόμενα τῆς ἐξουσίας ζωντανεύουν μόνο, ἐφ' ὅσον γίνονται δικά του. Ὅσα δὲν γίνονται δικά του, μένουν ξένα· ἐνάντια σ' αὐτὰ ὀρθώνεται ἡ ἐλευθερία, ποὺ δὲν ἀνέχεται καὶ δὲν παραδέχεται παρὰ μόνον ὅ,τι μέσ' στὸν κάθε ἀτομικὸ ἀνθρώπο μεταμορφώθηκε κ' ἔγινε ὁ ἑαυτός του. Μιὰ ἐλευθερία ποὺ γεννήθηκε, παίρνοντας τὸ κύρος ἐξουσίας, μπορεῖ ν' ἀντισταθῆ ἔπειτα στὴν ἐξουσία (σὲ ὠρισμένες ἐκδηλώσεις της). Τὸ ἄτομο ἀνακαλύπτοντας τὸν ἑαυτό του μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἐξουσίας, χειραφετεῖται ἔπειτα ἀπ' τὴν ἐξουσία. Δὲν ἀποκλείεται διόλου ἡ μεθόρια παρὰ σταση ἑνὸς ἀνθρώπου, ποὺ, ἀφοῦ ὠρίμασε, στηρίζεται ἀποκλειστικὰ στὸν ἑαυτό του, ἑνὸς ἀνθρώπου, ποὺ ὅλα τὰ θυμᾶται καὶ τίποτα δὲν ξεχνάει, ποὺ ζῆ ἀντλώντας ἀπ' τὴν βαθειὰ πηγὴ, ποὺ μὲ μιὰν ἀπέραντη προοπτικὴ τὰ καταφέρει ἀποφασιστικὰ νὰ ἐνεργῆ καὶ νὰ πράττει καὶ πού, ἐνῶ στηρίζεται ἀπάνω στὴν ἐξουσία, ποὺ τὸν ἀνάθρεψε, εἶνε ἀπόλυτα πιστὸς στὸν ἑαυτό του. Στὴν ἐξέλιξή του χρειάζότανε ἕνα στήριγμα· ἔζησε μέσα στὸ πνεῦμα τοῦ σεβασμοῦ κ' ἔζησε μέσα σὲ δεσμούς· παντοῦ, ὅπου δὲν μπορούσε νὰ πάρη ἀποφάσεις, ἀντλώντας τις ἀπ' τὴν δική του τὴν πηγὴ, ἐβασίσθηκε, χρησιμοποιώντας τις γιὰ τὸν ἑαυτό του, στὶς ἀποφάσεις ἄλλων. Ὅσο προχωροῦσε ἡ ἀπολυτρωτικὴ διαδικασία, ἡ πηγὴ, ποὺ ὑπῆρχε μέσα του, ἀναπτύχθηκε καὶ πῆρε μιὰ διαύγεια ἀποτελεσματικὴ, ὡς ποὺ ἄκουσε μάλιστα μὲ ἀπόλυτα ὀριστικὸ τόνο νὰ βγαίνει ἀπὸ μέσα του ἡ ἀλήθεια καὶ τὴν ἄδραξε ἐλεύθερος πιά γιὰ νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ κι' ἐνάντια στὴν ἐξουσία, ποὺ ἀπ' ἔξω τοῦ διατύπωνε τὰ αἰτήματά της. Ἐλευθερία ἔγινε γι' αὐτὸν ἡ ἀναγκαιότητα τῆς ἀλήθειας, ποὺ μονάχος του πιά τὴν ἄδραξε· ἡ αὐθαιρεσία ὑπερνικήθηκε· ἡ ἐξουσία του εἶνε μέσα του ὁ ὑπερβατικὸς χώρος, ποὺ χρησιμοποιεῖ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του καὶ τὴ γλῶσσά του γιὰ νὰ τοῦ ἀπευθύνῃ τὸ λόγο.

Αὐτὸ ὅμως τὸ ὄριο τοῦ ἀπόλυτα ἐλεύθερου ἀνθρώπου, πού στηρίζεται ἀποκλειστικὰ στὸν ἑαυτό του, δὲν μπορεῖ κανένας ὀριστικὰ νὰ τὸ πετύχῃ. Ὁ κάθε ἀτομικὸς ἄνθρωπος κάποτε θὰ συμβῆ νὰ μὴν τὰ καταφέρῃ μόνος του κ' ἔτσι τὸ ἄτομο δὲν καταλαμβάνει ποτὲ ὀλόκληρο τὸν ἄνθρωπο. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ κάθε τίμιο ἄτομο —ὅποιαδήποτε βαθμίδα τῆς ὄριμης ἐλευθερίας κι' ἂν κατακτήσῃ— δὲν μπορεῖ ποτὲ ν' ἀπαλλαγῇ ἀπ' τὴν ἔνταση, πού ὑπάρχει στὴ σχέση ἀνάμεσα στὴν ἐξουσία καὶ τὴν ἐλευθερία του, χωρὶς νὰ νοιώσῃ καὶ τὸν ἴδιο του τὸ δρόμο νὰ γίνῃ κάτω ἀπ' τὰ πόδια του ἀβέβαιος καὶ ἀσταθής. Τὰ ἀτομικὰ περιεχόμενα τῆς ἐλευθερίας ζητᾶνε νὰ κυρωθοῦν ἀπὸ μιὰν ἐξουσία ἢ ζητᾶνε ν' ἀντισταθοῦν στὴν ἐξουσία καὶ μόνον ἂν τὰ καταφέρουν καλὰ στὴν τέτοια ἀντίσταση ξεχωρίζουν ἀπ' τὴς ὅποιεςδήποτε αὐθαίρετες καὶ τυχαῖες ὁρμές. Ἡ ἐξουσία ἄλλοτε δίνει μιὰ στερεωτικὴ δύναμη κι' ἄλλοτε πάλι —μὲ τὴν ἀντίσταση, πού προκαλεῖ—δίνει σ' ὅποιον τῆς ἀντιτίθεται μορφὴ καὶ βάση, ἐκτοπίζοντας τὴν αὐθαιρεσία. Ἐκεῖνος ἀκριβῶς, πού μπορεῖ μόνος του νὰ σώσῃ τὸν ἑαυτό του, θέλει νὰ ὑπάρχῃ στὸν κόσμον κ' ἐξουσία.

Καὶ στὴν περίπτωση ἀκόμη ἐκείνη, πού θᾶταν δυνατὸν πολλὰ μεμονωμένα ἄτομα ν' ἀποχτήσουν τὴν γνήσια ἐλευθερία σὲ μιὰ κοινότητα, θᾶμενε πάντως ἔξω ἀπ' αὐτὴν τὴν κοινότητα ἢ μεγάλη πλειονότητα τῶν ἀνθρώπων, πού βαδίζοντας αὐτὸν τὸν δρόμο τῆς ἐλευθερίας θὰ καταντοῦσαν στὴν ἀναρχία καὶ θὰ παραδιδόντουσαν στὴν αὐθαιρεσία τῶν βιοτικῶν ὁρμῶν τους. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς μεσ' στὴν πραγματικότητα τῆς κοινότητας ἐκείνης, πού ἀγκαλιάζει ὅλους, χρειάζεται ἀναγκαστικὰ ἢ ἐξουσία ὡς ἢ μορφὴ τῆς ἀλήθειας, πού διεκδικεῖ νὰ στηρίξῃ κάθε ἄλλη ἀλήθεια. Ἄν πάλι ἔτυχε νὰ χαθῆ ἢ ἐξουσία, ξαναγεννιέται μέσα ἀπ' τὸ χάος καὶ ἀναστηλώνεται, παίρνοντας μιὰ φορτωμένη ἀπ' τὸ Μοιραῖο μορφή.

Τὰ ὅσα εἶπαμε σχετικὰ μ' ὅλες τὶς κινήσεις, πού προκαλεῖ ἢ ἀκατάπαυστη ἔνταση, μᾶς ξαναγυρίζουν στὸ πρόβλημα τῆς περιοριστικῆς ἐξουσίας. Ἐξουσία εἶνε τὸ μορφοποιημένο αἴνιγμα τῆς ἐνότητας τῆς ἀλήθειας στὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα. Ἡ σύμπτωση τῆς ἀλήθειας, πού προέρχεται ἀπ' ὅλες τὶς φάσεις τοῦ περιβάλλοντος, μὲ τὴν ἐγκόσμια ἐξουσία καὶ μὲ τὸ ὕψος ἀνθρώπινων ἀξιωμάτων —ἀξιωμα-

των, πού χρησιμεύουν ὡς φορεῖς αὐτῶν τῶν ἀληθειῶν κ' ἐξουσιῶν—, αὐτὴ εἶνε ἀκριβῶς ἡ οὐσία τῆς ἀληθινῆς ἐξουσίας.

Γνωρίζω μιὰν ἐξουσία, ἐφ' ὅσον ἀνατράφηκα μέσα της. Μπορῶ νὰ ζῶ καὶ νὰ τρέφωμαι ἀπ' τὴν ἐξουσία αὐτή, δὲν μπορῶ ὅμως καὶ νὰ τὴν ἀναγάγω γενεαλογικὰ στὶς ἀρχές της καὶ νὰ τὴν ταξινομήσω. Μπορῶ νὰ εἰσδύσω ἱστορικὰ μέσα της, δὲν μπορῶ ὅμως νὰ τὴν κατανοήσω, ὅταν στέκομαι ἀπ' ἔξω.

Ἡ ἐξουσία αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὁλόκληρη. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ συμβῆ τοῦτο, γιατί δὲν ἀντιπαρατάσσομαι στὴν ἐξουσία ἀπόλυτα, σὰν νᾶταν κάτι τὸ «ἕτερον». Μὰ καὶ τὴν ἐξουσία, πού τὴν κοιτάζω μόνον ἀπ' ἔξω καὶ πού μέσα της ποτὲ δὲν ἔζησα, οὔτε αὐτὴν δὲν μπορῶ ποτὲ νὰ τὴν ἀτενίσω στὴν οὐσία της· αὐτὴ δὲν ὑπάρχει κἄν γιὰ τὰ μάτια μου ὡς ἐξουσία.

Ἀπ' τὴ μοῖρα μου ἐξαρτᾶται—ἀπ' τὴν ὑπερβατικὰ θεμελιωμένη—, ποιά θᾶνε ἡ ἐξουσία, πού θὰ τῆς χρωστάω τ' ὄριμασμα τοῦ ἑαυτοῦ μου, καθὼς καὶ ποιά θᾶνε ἐκείνη, πού καὶ τὰ λείψανά της ἀκόμα θ' ἀδράξω γιὰ νὰ τῆς παραδοθῶ. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συγκρίνω μεταξύ τους συνειδητὰ τὶς διάφορες ἐξουσίες, νὰ τὶς ἐρευνήσω κ' ἔτσι ἔπειτα ἀπ' τὴν ἐρευνα νὰ διαλέξω ἐκείνη, πού θεωρῶ ὡς τὴν ἀληθινὴ ἢ ὡς τὴν καλύτερη. Ἀπ' τὴ στιγμή, πού ἀντίκρισα μιὰν ἐξουσία ὡς ἐξουσία, τὴν διάλεξα κι' ὅλα. Οὔτε εἶνε δυνατόν, μὲ μιὰ φιλοσοφικὴ ἐμβάθυνση, ν' ἀναζητήσω τὴν ἀληθινὴ ἐξουσία, ἀνάγοντάς τὴν στὴν πηγὴ της καὶ νὰ τὴν θελήσω ἔτσι ὡς ἓνα σκοπὸ.

Μπορῶ ὅμως κάλλιστα νὰ κατανοήσω, φιλοσοφώντας, τὴν κατὰ πτωσὴ μιᾶς ἐξουσίας: ἡ ἐξουσία γίνεται ψεύτικη, ὅταν χωρίζονται τὰ στοιχεῖα, πού τὴν ἀπαρτίζουν, ὅταν μεμονωμένες φάσεις τῆς ἀλήθειας—ἡ ὑπαρξή, ἡ ἀναντίρροπη διανοητικὴ βεβαιότητα ἢ τὸ πνεῦμα—ὅταν οἱ φάσεις αὐτὲς ζητᾶνε ν' αὐτονομηθοῦν καὶ καμώνονται πὼς συγκεντρώνουν ἢ καθεμιὰ μονάχη της τὸ κῦρος τῆς ἐξουσίας. Ἡ ἐξουσία καταντάει ψεύτικη, ὅταν πέφτει στὸ ἐπίπεδο μιᾶς ἀπλῆς βιοτικῆς βίας, πού δὲν σχετίζεται πιά μὲ ὅλες τὶς πηγές τῆς ἀλήθειας. Ἡ ἐξουσία καταντάει ψεύτικη, ὅταν ζητάει νὰ κρατηθῆ μονάχα ὡς ἀπλὸ ἀξίωμα μεμονωμένων ἀνθρώπων, πού δὲν ἔχουν στ' ἀλήθεια καμμιά δύναμη στὸν κόσμον καὶ πού δὲν προσφέρουν τὶς θυσίες, οὔτε τολμοῦν

τὰ τολμήματα τὰ ἰγανὰ νὰ τοὺς ἐξασφαλίσουν τέτοια δύναμη. Ψεύτικη ἐπίσης γίνεται ἡ ἐξουσία, ὅταν παρατάω τὴν ἐλευθερία τοῦ ἑαυτοῦ μου καὶ ὅταν μὲ μιὰν «ἐλεύθερη ἀπόφαση», στηριγμένος σὲ μιὰ νομιζόμενη ἀλήθεια, «ἐγκαταλείπω τὴν ἐλευθερία». Τέλος ἡ ἐξουσία καταντάει ψεύτικη, ὅταν, ἀντὶ ν' ἀφιερώσωμαι στὸ βάθος τῆς ἐξουσίας, σκύβω μπροστά της τὸ κεφάλι μου μὲ μιὰ τυφλὴ καὶ ἀνόητη ὑποκοή.

Ἐξαίρεση καὶ ἐξουσία, αὐτὰ τὰ δυὸ συνιστοῦν στὴν ἱστορικὴ τους πραγματικότητα τὸ ἀνεξερεύνητο περιβάλλον. Μᾶς ἀποκαλύπτουν ὅτι προβάλλει στὴν ἀπλῆ διάνοια ὡς παράλογο καὶ ἀπορριπτέο. Κι αὐτὸ τὸ παράλογο μᾶς λέει, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἡ μιὰ ἀλήθεια, δὲν ὑπάρχει τὸ ἐνιαῖο ἀνθρώπινο εἶναι. Ἡ ἀλήθεια ὑπάρχει γιὰ τὸν ἀνθρώπο μέσα στὸ χρόνο κ' εἶνε ἱστορικὴ· γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὑπάρχει ὡς ἀποστολὴ κ' εἶναι συνυφασμένη μὲ μιὰ διαρκῆ ἀπειλή.

Ἡ ἀλήθεια τῆς ἐξουσίας καὶ ἡ ἀλήθεια, ποὺ χρησιμοποιεῖ τὴν ἐξαίρεση γιὰ γλῶσσα της, αὐτὲς οἱ δυὸ ἀλήθειες εἶνε — ὅπου κι' ὅταν ὑπάρχουν — οἱ πιὸ «παροῦσες» καὶ οἱ πιὸ κραταιές· ὅταν λείπουν κι' ὅπου λείπουν οἱ ἀλήθειες αὐτές, ἐκεῖ προκαλοῦν τὸ πιὸ βαθὺ κενὸ καὶ ὀλόκληρη ἡ οὐσία τοῦ ἑαυτοῦ μας τίς ζητάει. Μόνον ἐκεῖ, ὅπου μὲ τὴν ἀπατηλὴ καὶ φαινομενικὴ σαφήνεια τῆς ἀπλῶς ὀρθῆς διανοητικῆς ἀλήθειας συγκαλύπτουμε καθετὶ τὸ πηγαῖο καὶ τὸ οὐσιαστικόν, μόνον ἐκεῖ ἐξαφανίζεται ἡ περιεκτικὴ ἐκείνη πραγματικότητα τῆς ἀλήθειας. Καὶ ἀντίθετα: ὅταν ζῶ μέσα σ' αὐτὴν τὴν τελευταία, τότε, μονάχα γνωρίζω τὸν ἑαυτό μου σὰν μιὰν ὑπόσταση.

Ἡ ἐξαίρεση καὶ ἡ ἐξουσία ὀδηγοῦν στὸν βυθὸ τῆς ἀλήθειας ἐκείνης, ποὺ δὲν ἀνήκει πιά μονάχα σὲ μιὰν ἀπ' τὶς φάσεις τοῦ περιβάλλοντος, μὰ ποὺ διασχίζοντας ἐνεργητικὰ ὅλες τὶς φάσεις καὶ φανερώνοντας τὸν ἑαυτό της σ' ὅλες, καταφέρνει ν' ἀνεῖ ἡ ἐνότητα. Μέσα σ' αὐτὴν τὴν ἀλήθεια εἶνε γιὰ μιὰ στιγμὴ σὰν νὰ λύνονται καὶ νὰ αἴρονται ὅλες οἱ συγκρούσεις, ποὺ προκαλοῦνται ἀπ' τὸν ἀγῶνα τῶν φάσεων τοῦ περιβάλλοντος· καὶ δὲν λύνονται οἱ ἀντιθέσεις αὐτὲς βίαια μὲ τὴν ὑπεροχὴ ἐν ὅς μονάχα περιβάλλοντος, ἀλλὰ λύνονται μέσα ἀπ' τὴν ὑπερβατικότητα, ποὺ ἀπ' ὅλες τὶς φάσεις τοῦ περιβάλλοντος μᾶς κάνει ν' ἀκούμε τὸ Ἔν. Δὲν πρόκειται γιὰ μιὰν ἁρμονία τῶν φάσεων τοῦ πε-

ριβάλλοντος, ἀλλὰ πρόκειται για μιὰ στιγμιαία ἀποκάλυψη τοῦ Ἐνός, μιὰν ἀποκάλυψη ὅμως, ποὺ ἀφίνει στὴν πραγματικότητα νὰ ἔξακολουθοῦν οἱ συγκρούσεις καὶ ποὺ ἀνοίγει τόπο γιὰ νέες διαρρηκτικὲς ἐξόδους

Ἡ ἐξαίρεση καὶ ἡ ἐξουσία, ἂν καὶ ἀποτελοῦν μεταξύ τους τὶς πιὸ ἀκραῖες ἀντιθέσεις, ἂν ἢ κ ο υ ν μαζὶ στὸ ἴδιο νόημα καὶ σημαίνουν συγκεκριμένα τὸν δείκτη, ποὺ μᾶς δείχνει τὴν ἀλήθεια στὸ βυθό. Ἄς διατυπώσουμε καὶ πάλι ὅ,τι μέσα στὴν ἀντίθεσή τους εἶνε κοινὸ καὶ σὲς δύο:

1. Κ' οἱ δύο τους θεμελιώνονται μέσα στὸ ὑπερβατικόν. Ὅπου προβάλλουν κατέχουν μὲ βεβαιότητα τὴν ὑπερβατικότητά τους. Δίχως τὴν ἀναφορὰ πρὸς τὸ ὑπερβατικὸ δὲν εἶνε δυνατὴ ἡ ὑποστασιακὴ ἐξαίρεση, οὔτε ἡ γνήσια ἐξουσία.

2. Κ' οἱ δύο τους εἶνε ἀτέλειωτες. Ζοῦν μέσα στὴν κίνηση σ' ἂν ἀναντικαταστάτου ν' αὐτοαναιροῦνται καὶ ξεπετιοῦνται ἐκάστοτε, στὴ μιὰ στιγμή τῆς παρουσίας τους, σ' ἂν ἡ μοναδικὴ ἀλήθεια μέσα ἀπ' τὶς ἀντιθέσεις.

3. Κι' οἱ δύο τους εἶνε ἱστορικὲς καὶ φθάνουν στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ τοῦ ἀναντικατάστατου. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἡ πηγαία ἀληθινὴ οὐσία τους εἶνε τέτοια, ποὺ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴ μιμηθῆ καὶ νὰ τὴν ἐπαναλάβῃ. Κι' ὅμως μ' ὅλα ταῦτα, περιβάλλοντας ἱστορικὰ καὶ κλείνοντας μέσα τους τὰ πάντα, εἶνε κι' οἱ δύο τους στὴν ἱστορικὴ συγκεντρωτικὴ παρουσία τους ἀνοιχτὲς σ' ὅλους τοὺς χώρους.

4. Καὶ στὶς δύο ὑπάρχει μιὰ ἀλήθεια, ποὺ ξεφεύγει ἀπ' τὴν πιθανότητα νὰ διαμορφωθῆ σ' ἓνα ἀντικείμενο ἱκανὸ νὰ θεωρηθῆ καὶ νὰ γνωσθῆ. Ἄν τὶς κατασκευάσουμε σ' ἓνα ἀντικείμενο, σ' ἓν μιὰν ἀρχὴ ἑνὸς λογικοῦ συλλογισμοῦ, στενεύουν τόσο, ὥστε χάνουν τὴ ζωὴ τους καὶ τὴν ἀλήθειά τους. Ὡς ἀντικείμενα ἑνὸς σκόπιμα συγκροτημένου σχεδίου καὶ ἔργου μου χάνονται καὶ ἀφανίζονται. Οἱ λέξεις «ἐξαίρεση» καὶ «ἐξουσία» μοιάζουν σ' ἓν ν' ἀφοροῦν φαινόμενα, ποὺ ἔχουν ἓνα νόημα μονοσήμαντο. Τὸ νόημα ὅμως τὸ ἀληθινὸ τῶν λέξεων αὐτῶν εἶνε προσανατολισμένον σὲ μιὰν ὑπερβατικὴν ἐνέργεια, ποὺ μέσα της ἐκδηλώνεται ὁ βυθὸς τῆς ἀλήθειας ὡς ἡ ἐνότητα ὅλων τῶν φάσεων τοῦ περιβάλλοντος. Οὔτε ἡ ποίηση οὔτε ἡ φιλοσοφία καταφέρ-

νουν νὰ κυριαρχήσουν αὐτὴν τὴν ἀλήθεια. Ἡ ποίηση φθάνει στὸ ὄριο ἐκεῖνο, ὅπου τὸ ποιητικὰ μορφοποιημένο «ὡς τοιοῦτον» δὲν καταφέρει νὰ νῆνε ἡ ἔσχατη ἐσωτερικότητα, ποὺ αὐτὴ πρὸ πάντων ἦταν τὸ ζητούμενο. Ἡ φιλοσοφία ἐπίσης φθάνει στὸ ὄριο ἐκεῖνο, ὅπου τὸ διανοητικὰ μορφοποιημένο δὲν εἶνε ποτὲ τὸ εἶναι τῆς ἴδιας τῆς ἀλήθειας, ποὺ μὲ τὸν προσανατολισμό της πρὸς αὐτὸ σημειώνεται βέβαια κάθε φιλοσοφικὴ ἐνέργεια.

Ὅταν παραδώσουμε τὸν ἑαυτὸ μας στὴν ἀλήθεια ὡς τὴν λογικὴ γνωστικὴ καὶ εἰδικὰ κάτω ἀπ' τὴ μορφή μιᾶς συγκεκριμένης ἐπιστήμης, — ὅταν ἔπειτα, προχωρώντας, καταφέρουμε νὰ παραστήσουμε μπροστά μας τὸ νόημα τῆς ἀλήθειας, ποὺ βγαίνει ἀπ' τὶς φάσεις τοῦ περιβάλλοντος καὶ ποὺ πρακτικὰ τὸ ἔχουμε ζήσει, — ὅταν τέλος ἀντικρύσουμε τὴ μορφή τῆς ἀλήθειας στὴν ἐξαίρεση καὶ στὴν ἐξουσία, τότε ἔχουμε ἐκτελέσει βήματα ἐπιστροφῆς πρὸς τὴν πραγματικότητα.

Μὲ τὸ νὰ μᾶς συγκλονίσῃ ὅμως ἡ ἐξαίρεση καὶ μὲ τὸ νὰ μᾶς ἡρεμήσῃ ἡ ἐξουσία δὲν ἔχουμε πετύχει ἐκεῖνο, ποὺ εἶνε φιλοσοφικὰ τὸ ἔσχατο.

Τὸ νὰ ζῆ κανεὶς μέσα στὴν ἐξουσία χωρὶς νὰ θέτῃ ἐρωτήματα, αὐτὸ ἀπαγορεύεται σ' ἐκεῖνον, ποὺ μέσα του ἔχει γίνῃ πραγματικότητα τὸ φιλοσοφεῖν. Ἄλλο εἶνε τὸ νὰ ζῆ κανεὶς μέσα στὴν ἐξουσία κι' ἄλλο τὸ νὰ τὴν διαλογισθῆ καὶ νὰ κατευθυνθῆ μὲ τὸν λογισμό του ἐπάνω της. Ἄν ζῶ μονάχα μέσα της, τότε ἡ ἀλήθεια ἔχει μιὰ λιτὴν ἀπλότητα· ἂν ὅμως τὴν διαλογισθῶ, τότε παίρνει ἡ ἀλήθεια μιὰν ἀτέλειωτα πολὺπλοκὴ μορφή· ἂν θελήσω νὰ ἐκφράσω τὴν ἐξουσία στὴν ἱστορικὴ της πραγματικότητα μ' ἓναν τρόπο λογικὰ ἐπαρκῆ, καμμιά λογικὴ ἀνάλυση δὲν θὰ μπορέσῃ ν' ἀρκέσῃ. Ὅσο ὅμως ὠριμάζει ὁ φιλοσοφικὸς λογισμὸς, τόσο πιὸ ἄρρηκτα συνυφαίνεται ἡ σκέψῃ μας μὲ τὴν ἐξουσία, ποὺ μέσα της ζοῦμε.

Ὁ φιλοσοφικὸς αὐτὸς λογισμὸς δὲν μπορεῖ πάντως ν' ἀναγάγῃ τὴν ἐξουσία στὶς ἀρχές της. Τὸ ὅτι πιστεύω στὴν ἐξουσία, αὐτὸ εἶνε ἡ πηγὴ καὶ ἡ ἀρχὴ μέσα στὸ σύνολο τοῦ περιβάλλοντος. Τὸ ἂν ὀφείλω νὰ πιστεύω στὴν ἐξουσία, αὐτὸ δὲν μπορῶ ποτὲ νὰ τὸ θεμελιώσω. Ἡ

διαφώτιση τῆς ἐξουσίας ἐν γένει δὲν εἶνε ποτὲ ἡ θεμελίωση μιᾶς ἱστορικῶς ὀρισμένης καὶ συγκεκριμένης ἐξουσίας.

Ὁ φιλοσοφικὸς ὅμως λογισμὸς δὲν χάνει μ' ὅλα ταῦτα τὴν μιλιὰ του μπροστὰ στὴν ἐξουσία. Δὲν σημειώνεται βέβαια τὸ παράδοξο, πὺν θὰ σημειωνότανε, ἂν ἡ ἐξουσία εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ θεμελίωση· κάθε θεμελίωση τῆς ἐξουσίας, θεμελιώνοντάς την, θὰ τὴν ἀναιροῦσε ὡς ἐξουσία. Ὁ φιλοσοφικὸς ὅμως λογισμὸς ὄχι μόνο διαλύει τὶς ἀναγωγές τῆς ἐξουσίας, πὺν καταντήσανε ψεύτικες, μὰ τὰ καταφέρνει ἴσως νὰ δώσῃ σὲ ὅ,τι προκύπτει ἀπ' τὴν πηγὴ τῆς ἐξουσίας μιὰ παρουσία πιὸ καθαρὴ καὶ πιὸ φωτεινὴ.

Ἡ ὁδὸς, πὺν δὲν σταματᾷ οὔτε ἐμπρὸς στὴν ἐξαίρεση, οὔτε ἐμπρὸς στὴν ἐξουσία, μὰ πὺν εἰσχωρεῖ καὶ μέσ' στὶς δυὸ—ἡ ὁδὸς τῆς φιλοσοφικῆς ἀλήθειας—ὀνομάζεται Λόγος.¹⁾ Ἀντὶ νὰ γινόμεσθε ὀριστικοὶ κύριοι τῆς ἀλήθειας σὲ ὁποιαδήποτε ἀπ' τὶς μορφές, πὺν ὡς τὰ τώρα ἐρευνήσαμε, κι' ἀντὶ νὰ δείχνουμε τὴν ἀλήθεια στὸ περιεχόμενό της, καταφεύγουμε πάντα στὸ τέλος νὰ μιλάμε γιὰ τὸ Λόγο.

Τὸ τί εἶνε ὁ Λόγος, ἡ ἀπάντηση σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα κ' ἡ κατάκτηση αὐτῆς τῆς ἀλήθειας ἦταν πάντα καὶ θὰ μείνῃ γιὰ πάντα ἡ καθ' αὐτὸ φιλοσοφικὴ ἀποστολή.

Τὸ βασικὸ χαρακτηριστικὸ τὸ Λόγου εἶναι ἡ βούληση πρὸς ἐνότητα. Τὸ τί εἶνε ὅμως αὐτὴ ἡ ἐνότητα, ἐδῶ ἀκριβῶς πέφτει ὅλο τὸ βάρος. Ἄν μπορέσουμε νὰ τὴν συλλάβουμε σ' ἅν μιὰ πραγματικὴ ἐνότητα, σ' ἅν τὴν μιὰ καὶ τὴν μοναδικὴ καὶ ὄχι σ' ἅν μιὰν ἐνότητα, πὺν ἔξω ἀπ' τὸν κύκλο τῆς ὑπάρχουν κι' ἄλλα στοιχεῖα, ἂν μπορέσουμε νὰ πετύχουμε μιὰ τέτοια σύλληψη, τότε—καὶ μόνον τότε—σώζεται ἡ ἀλήθεια, πὺν χάνεται ἢ δὲν κερδίζεται ὀριστικὰ μὲ τὶς παράκαιρες καὶ μερικὲς συλλήψεις τῆς ἐνότητας.

Πιὸ πάνω καταλήξαμε στὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἀλήθεια δὲν εἶνε μιὰ καὶ μόνη καὶ δὲν εἶνε μιὰ καὶ μόνη, γιὰτὶ ἀπ' τὴ μιὰ μεριά ἐρ-

1) Τὴν διάνοια (Verstand) ἀπὸ τὸν Λόγο (Vernunft) καταφέρνανε οἱ Γερμανοὶ φιλόσοφοι πρὸ πολλοῦ νὰ ξεχωρίσουν. Ἡ διάκριση ὅμως δὲν ἔχει εἰσδύσει στὴ γενικὴ συνείδηση τῆς γλώσσας. Τὸ βαθὺ νόημα, πὺν ἔχει ἡ λέξη «Λόγος», πρέπει νὰ τὸ κατακτοῦμε πάντα ξανά ἀπ' τὴν ἀρχή.

χεται ἢ ἐξαίρεση καὶ τὴν σπάζει κι' ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ ἔρχεται ἢ ἐξουσία καὶ τὴν πραγματοποιεῖ μονάχα σὲ μιὰν ἱστορικὴ μορφή. Κι' ὅμως ἡ τάση, ποὺ ὑπάρχει νὰ ξεπερασθῇ ἢ πολλαπλότητα καὶ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀλήθεια στὴ μορφή τοῦ Ἐνὸς καὶ τοῦ καθολικοῦ, ἡ τάση αὕτη—παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι ἀντικρούζουμε τὴν ἐξαίρεση καὶ ὑπακοῦμε στὴν ἐξουσία—ὑπάρχει ἀμείωτη, ὅσο ὑπάρχει ὁ Λόγος :

Ἄδιάβατος εἶνε βέβαια ὁ δρόμος, ποὺ θὰ μᾶς καλοῦσε νὰ συλλάβουμε ξανά αὕτη τὴν μιὰν ἀλήθεια μέσα στὸν κόσμον τοῦ ἐν γένει συνειδότητος, μέσα στὴν πειθαναγκαστικὴ διανοητικὴ του γνώση. Ὅσο περιορίζομαι στὸν κόσμον αὐτόν, χάνεται ἡ ἀλήθεια, ποὺ μὲ ζωογονεῖ.

Ἡ διάνοια προβάλλει συχνὰ ἢ ἴδια ὡς Λόγος, γιατί ὁ Λόγος, δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιχειρήσῃ κανένα βῆμα χωρὶς τὴν διάνοια. Μέσα στὴν τάση ὅμως τῆς διανοητικῆς γνωστικῆς ἐνέργειας—δηλαδὴ στὴν μερικὴ ἐνότητα τοῦ ἐπιπέδου, ποὺ ἐπάνω του στέκονται κ' ἔχουν τὸ κῦρος τους τὰ ἀναντίρρητα πορίσματα—κρύβεται καὶ χάνεται ἡ τάση τοῦ Λόγου πρὸς τὴν βαθύτερη ἐνότητα, ποὺ γι' αὐτὴν ἡ διανοητικὴ ἐνότητα εἶνε μονάχα ἓνας μεσάζων. Τὸ σκέπτεσθαι τῆς διάνοιας ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ εἶνε ἔλλογο σκέπτεσθαι.

Ὁ Λόγος ζητάει τὴν ἐνότητα, ὄχι ὅμως μιὰν ὁποιαδήποτε ἐνότητα γιὰ χατῆρι τῆς ἐνότητος, ἀλλὰ ζητάει τὸ Ἐν, ποὺ μέσα του ὑπάρχει κάθε ἀλήθεια. Αὐτὸ τὸ Ἐν δέχεται ἀπ' τὸν Λόγον τὴν δύναμη τῆς παρουσίας του σὰν ν᾿ ἔρχεται ἀπὸ μιὰν ἀπροσπέλαστη ἀπόσταση κ' ἔρχεται ἀπ' τὴν ἀπόσταση αὕτη σὰν μιὰ ἐλκτικὴ δύναμη, ποὺ ὑπερνικάει κάθε σχισμάδα καὶ κάθε παρεμβαλλόμενο ἐμπόδιο.

Γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ πλησιάσῃ αὕτην τὴν ἐνότητα, προβάλλει ὁ Λόγος σὲ κάθε περίσταση ὡς τὸ ἐνωτικὸ στοιχεῖο. Ὁ Λόγος ζητάει νὰ ὀδηγήσῃ τὰ πάντα ξανά ἀπ' τὸ σκόρπισμα τῶν ἀναμεταξύ τους ἀδιάφορων στοιχείων στὴν κατεύθυνση καὶ στὴν κίνηση τῆς ἀμοιβαίας ὑπαγωγῆς. Ἐκεῖ, ποὺ ὅλα ἔχουν ἀποξενωθῇ μεταξύ τους, ἔρχεται ὁ Λόγος καὶ ζητάει νὰ τὰ συνυφάνῃ γιὰ ν' ἀναφέρεται τὸ ἓνα στὸ ἄλλο. Κάθε καθ' ἑστῶς, ποὺ δὲν προσδιορίζει μιὰ σχέση θετικὴ, πρέπει ν' ἀρθῇ. Τίποτα δὲν πρέπει νὰ πηγαίνῃ χαμένο.

Ἡ ἐνωτικὴ δύναμη τοῦ Λόγου ἐκδηλώνεται ἤδη δραστικὰ στίς ἐπιστῆμες κ' ἐκδηλώνεται ὡς ἡ τάση, ποὺ ζητάει νὰ ξεπεράσῃ κάθε

ὄριο μιᾶς ἐπιστήμης, ἐκδηλώνεται ὡς ἡ ἀναζήτηση τῶν ἀντινομιῶν, τῶν σχέσεων καὶ τῶν συμπληρωμάτων, ἐκδηλώνεται ὡς ἡ ἰδέα τῆς ἐνότητας ὅλων τῶν ἐπιστημῶν.

Ὁ Λόγος ὅμως τείνει καὶ πέρα ἀπὸ τὴν τέτοια ἐνότητα τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης πρὸς τὸν σύνδεσμο, ποὺ ὅλα μπορεῖ νὰ περιλάβῃ. Ὁ Λόγος εἶνε ἐκεῖνος, ποὺ πραγματοποιεῖ τὴν διαφώτιση τῶν φάσεων τοῦ περιβάλλοντος καὶ ποὺ παρεμποδίζει ἔπειτα τὴν ἀπομόνωση τῶν φάσεων αὐτῶν καὶ σπρώχνει πρὸς τὴν ἐνοποίησή τους.

Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καταλήγει ὁ Λόγος σὲ ὅ,τι εἶνε ξένο γιὰ τὰ μέτρα τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης. Προσδοκῶντας τὴν ἀλήθεια, στρέφεται καὶ κατευθύνεται στὴν ἐξαίρεση καὶ στὴν ἐξουσία. Οὔτε ὅμως ἐδῶ δὲν σταματᾷ· οὔτε μ' αὐτὴν τὴν πράξη του δὲν ἀγγίζει ὁ Λόγος τὸ σκοπὸ του. Ἀκόμα καὶ ἡ ἐξαίρεση καὶ ἡ ἐξουσία—ἂν τις μετρήσουμε μὲ τὸ μέτρο τοῦ Ἐνός—εἶνε κᾶτι τὸ προσωρινό, ποὺ ἀνήκει στὴν χρονικὰ προσδιορισμένη ὕπαρξη κ' ἐκβιάζεται στὴ γένεσή του ἀπ' αὐτήν. Σὲ τίποτα τὸ προσωρινὸ—ὅσοδήποτε μεγαλειώδης κι' ἂν εἶνε ἡ ὄψη του—δὲν μπορεῖ νὰ βρῇ ὁ Λόγος τὴν ἡσυχία του.

Ὁ Λόγος αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸ του νὰ τραβιέται κι' ἀπὸ τὸ ἀπόλυτα πρὸς τὸ Ξένο. Κ' ἐκεῖνο ἀκόμα, ποὺ σπάζοντας τὸ Νόμο τῆς Ἡμέρας πραγματοποιεῖ τὸ πάθος γιὰ τὴ Νύχτα μὲ τὴν αὐτοκαταστροφή, κι' αὐτὸ ἀκόμα ζητάει ὁ Λόγος, διαφωτίζοντάς το, νὰ τὸ ἀνεβάσῃ στὸ ἐπίπεδο τοῦ Εἶναι, νὰ τοῦ δώσῃ φωνὴ καὶ νὰ μὴν τ' ἀφίση νὰ χαθῇ σ' ἂν νᾶτανε μηδέν. Ὁ Λόγος τείνει πρὸς τὰ ἐκεῖ, ὅπου ἡ ἐνότητα πάντα παθαίνει καὶ μιὰ νέα διάρρηξη· καὶ τείνει πρὸς τὰ ἐκεῖ γιὰ νὰ μπορῇ, διαρρηγνύοντας, νὰ συλλάβῃ πάντα καὶ μιὰ νέα ἀλήθεια αὐτοῦ τοῦ ρήγματος καὶ γιὰ νὰ μπορῇ ἔτσι νὰ ἐμποδίσῃ τὸ μεταφυσικὸ ρήγμα, δηλαδὴ τὸ ξέσκισμα τοῦ ἴδιου τοῦ Εἶναι. Ὁ Λόγος, ποὺ εἶνε ἡ πηγὴ τῆς τάξης, παρακολουθεῖ πάντα ἐκεῖνον, ποὺ σπάζει τὴν τάξη· ὁ Λόγος μένει ἀκλόνητος ὡς τὸ ὑπομονητικὸ στοιχεῖο—ὡς τὸ ἀδιάκοπο καὶ ἀπείρο—μπροστὰ σὲ κάθε τί τὸ ξένο, μπροστὰ στὸν διαρρηκτικὸ παράγοντα καὶ στὸν ἀρνητικὸ.

Ὁ Λόγος εἶνε ἐπομένως ἡ καθολικὴ βούληση ἐπικρατικῆς νείας. Ὁ Λόγος ζητάει νὰ σκύψῃ πλάϊ σὲ καθεὶ, ποὺ μπορεῖ ν' ἀπο-

χτήση φωνή, πλάϊ σὲ καθεὶ, ποὺ ὑπάρχει· καὶ σκύβοντας πλάϊ του ζητάει νὰ τὸ διαφυλάξῃ.

Ὁ Λόγος ζητάει νὰ πετύχῃ τὸ Ἐν μὲ τὴ τιμιότητα—πού, ἀντίθετα ἀπ' τὸν φανατισμὸ γιὰ τὴν ἀλήθεια, ἀνοίγει ἀπεριόριστα τοὺς κόλπους της—καὶ μὲ τὴν δικαιοσύνη, ποὺ ζητάει νὰ ἐπιτρέψῃ σὲ καθεὶ τὸ Πηγαῖο νὰ διεκδικήσῃ τὴν ὑπόστασή του, ἔστω καὶ γιὰ νὰ πέσῃ ὄξω καὶ ν' ἀποτύχῃ στὰ ὄριά του.

Ὁ Λόγος δὲν εἶνε στὴν οὐσία του μιὰ πηγὴ γιὰ τὸν ἑαυτό του, μὰ εἶνε σὰν τὴν πηγὴ, ποὺ μοιάζει ν' ἄρχεται ἀπ' τὴν μιὰν ἀλήθεια τοῦ περιβάλλοντος ἐν γένει καὶ μάλιστα ἔτσι, ὥστε ὅλες οἱ πηγὲς τῶν φάσεων τοῦ περιβάλλοντος ν' ἀνταποκρίνονται στὴν πηγὴ αὐτὴ γιὰ ν' ἀναχθοῦν στὸ Ἐν καὶ νὰ συνενωθοῦν ἔτσι καὶ μεταξὺ τους.

Ὁ Λόγος λοιπὸν ἀνάγεται στὴ πηγὴ τοῦ Λόγου: ἀπ' τὴν μιὰ μεριὰ στὴν ἀπρόσιτη ὄντοτητα τοῦ Ἐνός, ποὺ ἐνεργεῖ μὲ τὸ Λόγο, κι' ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ στὸ «ἕτερον», δηλαδὴ στὶς πηγές, ποὺ μέσῳ τοῦ Λόγου γίνονται αἰσθητές.

Λόγος εἶνε τὸ ἀκατάπαυστο προχώρημα πρὸς τὸ «ἕτερον». Ὁ λόγος κάνει δυνατὴ τὴν παγκόσμια συμβίωση καὶ συμπαρουσία, τὴν πανταχοῦ παρουσία τῆς κάθε φωνῆς, ποὺ μιλάει, καθὼς καὶ τῆς φωνῆς, ποὺ ὁ λόγος τὴν κάνει νὰ μιλήσῃ.

Λόγος ὅμως δὲν εἶνε ἐκεῖνο, ποὺ ἀδιαφορεῖ γιὰ τὴν οὐσία κι' ἀφίνει τὰ πάντα νὰ ἰσχύουν, ὅπως εἶνε ὁ λόγος ἐνδιαφέρεται ἐνεργὰ γιὰ ὅσα προσέρχονται στοὺς ἀνοιχτοὺς κόλπους του. Δὲν διαφωτίζει ὁ Λόγος μονάχα γιὰ νὰ γνωρίσῃ, ἀλλὰ μένει μὲ μιὰ στάση ἐρωτηματικὴ, μὲ τὴν στάση τοῦ μνηστῆρος, ποὺ ὄλο καὶ διεκδικεῖ. Ὁ Λόγος δὲν μεταβάλλεται ποτὲ σὲ μιὰ γνώση, ποὺ κατέχει τὸ ἀντικείμενό της καὶ ποὺ ἔτσι περιορίζεται ἀναγκαστικὰ καὶ σταθεροποιεῖται· ὁ Λόγος μένει πάντα τὸ ἀπεριόριστο ἀνοιγμα.

Μὲ τὴν τάση του πρὸς τὸ Ἐν δὲν καταφέρνει ὁ Λόγος μόνο ν' ἀκούῃ τὰ ὅσα ὑπάρχουν, οὔτε νὰ ἐνδιαφέρεται μονάχα γιὰ ὅλα αὐτά, μὰ καταφέρνει νὰ ὀδηγήσῃ σὲ κίνηση καθεὶ, ποὺ ἀγγίζει. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς ρωτᾷει καὶ δίνει στὰ πάντα τὴν ἰκανότητα νὰ μιλήσουν, σκορπάει παντοῦ ἀνησυχία καὶ ταραχὴ. Γι' αὐτὸ εἶνε ὁ Λόγος

ἡ δύναμη ἐκείνη, ποὺ κάνει τίς πηγὲς ὅλες νὰ μποροῦν ν' ἀναπτυχθοῦν, νὰ ξεπεταχθοῦν, νὰ γίνουν καθάρειες, ν' ἀποχτήσουν φωνὴ καὶ νὰ ρηθοῦν σὲ σχέση μεταξύ τους. Ὁ Λόγος ἐξασφαλίζει τὴν γνησιότητα τῶν συγκρούσεων καὶ τῶν ἀγώνων, ποὺ ξεσπᾶνε μέσα σὲ κάθε φάση, καθὼς κι' ἀνάμεσα στίς διαφορὰς φάσεις τοῦ περιβάλλοντος, καὶ ποὺ γίνονται μὲ τὴ σειρά τους ἡ πηγὴ νέας πείρας γύρω στὴν οὐσία τοῦ Ἐνός,

Ὁ Λόγος, συνυφασμένος μὲ τὴν ὑπόσταση, ποὺ αὐτὴ εἶνε ἀκριβῶς ὁ φορέας του καὶ ποὺ δίχως αὐτὴν θὰ καταποντιζότανε, ἐξασφαλίζει τέλος τὴν ἀλήθεια τοῦ ὑποστασιακοῦ ἑαυτοῦ μου, τὴν ἰκανότητά του νὰ πραγματοποιηθῇ καὶ ν' ἀποκαλυφθῇ.

Κι' ἂν δὲν παράγει ὁ Λόγος τίποτα μέσα ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, αὐτὸς πάντως καὶ μόνον αὐτὸς καταφέρει, σημειώνοντας τὴν παρουσία του μέσ' στὴν ἐσώτατη καρδιὰ ὅλων τῶν φάσεων τοῦ περιβάλλοντος, ν' ἀφυπνίσῃ τὰ πάντα, νὰ τὰ μεταβάλλῃ σὲ πραγματικότητα καὶ σὲ ἀλήθεια.

Ὁ Λόγος, γιὰ νὰ μπορῇ χωρὶς κανένα φραγμὸ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν ἐνωτικὴ βούληση, ποὺ τίποτα δὲν ξεχνάει καὶ ποὺ γιὰ ὅλα εἶνε ἀνοιχτή, ζητάει καὶ τολμάει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν δυνατότητα ἑνὸς ριζικοῦ ἐλευθερώματος ἀπὸ καθεὶ, ποὺ ἔγινε πεπερασμένο καὶ ὀρισμένο, ἀπὸ καθεὶ τὸ σταθεροποιημένο.

Ὁ Λόγος ἐμψυχώνει ἐπομένως τὴν ἀρνητικὴ δύναμη τῆς διάνοιας, ποὺ ἔγκειται στὸ ὅτι μπορεῖ ν' ἀποτραβήξῃ τὰ μάτια τῆς ἀπ' ὅλα. Ἀντικρούζοντας τίς πιὸ ἀκραῖες δυνατότητες, μπορεῖ ὁ Λόγος ν' ἀποτολήσῃ καὶ τὴ σκέψη τὴν ἀκόλουθη: ὅτι θᾶταν δυνατόν νὰ μὴν ὑπῆρχε καὶ ἀπολύτως τίποτα. Τὴ σκέψη αὐτὴ δὲν τὴν κάνει μάλιστα ὁ Λόγος σ' ἕνα αὐθαίρετο καὶ ἄδειο διανοητικὸ παιχνίδι. Ὁ Leibniz, ὁ Kant καὶ πρὸ πάντων ὁ Schelling, ἀντικρούζοντας τὸ ἀπόλυτα ἀνεδαφικό, καταφέρανε νὰ θέσουν τὸ ἀκόλουθο ἐρώτημα καὶ νὰ μποροῦν μάλιστα μὲ τὴν ὥθησή του σὲ κίνηση: Πῶς συμβαίνει νὰ ὑπάρχῃ κάτι καὶ πῶς δὲν συμβαίνει νὰ μὴν ὑπάρχῃ τίποτα; Μὲ τὴν λογικὴ του χλωμάδα μᾶς φέρνει ἀκριβῶς τὸ ἐρώτημα τοῦτο στὴ θέση ἐκείνη, ποὺ μέσα τῆς—καὶ μόνο μέσα τῆς—καταφέρουμε νὰ νοιώσουμε τὸ εἶναι τοῦ εἶναι σ' ἕνα κάτι ποὺ μᾶς ἔχει ὡς δῶρο προσφερθῇ, σ' ἕνα κάτι τὸ

ἀκατανόητο καὶ ἀδιαπέραστο, πού ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ κάθε λογισμό καὶ πού προσέρχεται μόνο του κοντά μας.

Ἐξ ἄλλου σκέπτεται μόνο μέσα σὲ μιὰ κίνηση, πού δὲν γνωρίζει σταθμούς καὶ τέρματα. Ἡ διάνοια ζητάει νὰ διαφυλάξῃ τὸ καθεὶ, σταθεροποιώντας τὸ· ζητάει νὰ γνωρίσῃ τὸ "Ἐν καὶ ν" ἀποχτήσῃ τὴν κατοχὴ τοῦ "Ὀλου μέσα σὲ μιὰ θεωρία. Ὁ Λόγος προκαλεῖ ἀντίθετα ἀκατάπαυστα τὴν ἀνατροπὴ τῶν ἀποκτημάτων τῆς διάνοιας. Ὁ Λόγος δὲν ἐπιδιώκει τὴν ἐνότητα σὰν μιὰν ἐπισκόπηση τοῦ "Ὀλου, σὰν μιὰν ἐπισκόπηση, πού προσέρχεται ἀπὸ μιὰν ἀπατηλὴ κυριαρχικὴ βούληση στηριγμένη στὴ διάνοια. Ὁ Λόγος δὲν εἶνε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν τάση πρὸς τὴν ὑπερνίκηση καὶ πρὸς τὴν συνένωση. Ἡ διάνοια γνωρίζει τὴν ὑπερηφάνεια τῆς κατοχῆς, ἐνῶ ὁ Λόγος δὲν γνωρίζει τέτοιο πράγμα· γιὰ τὸ Λόγο δὲν ὑπάρχει παρὰ μόνο ἡ κίνηση τοῦ ἀνοίγματος τῶν κόλπων του· κ' ὑπάρχει βέβαια καὶ ἡ ὕστατη γαλήνη τοῦ Λόγου.

Ὁ ἄνθρωπος, ἀποκτώντας συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ του μὲ τὴν διάνοια, τὰ χάνει, ὅσο προβάλλουν οἱ ἀνατροπὲς στὰ μάτια του ὡς χάος καὶ ὅσο δὲν τὶς κατανοεῖ μὲ τὸ Λόγο. Ὄταν κλονίζεται ἡ ἐμπιστοσύνη του γιὰ τὴν διάνοια, βρίσκεται ξαφνικὰ μπροστὰ στὸ δίλημμα: ἢ νὰ γίνῃ κἄτι λιγώτερο ἢ νὰ γίνῃ κἄτι περισσότερο ἀπ' τὴ διάνοια· ἢ νὰ καταποντισθῇ, βλέποντας τ' ἀποκτήματά του ν' ἀποσυντίθενται, στὴν ὁρμέφυτη ζωὴ καὶ νὰ σωθῇ ἔπειτα κ' ἀπ' αὐτήν, ζητώντας καταφύγιο σὲ μιὰν ἀνόητη ὑπακοή, ἢ νὰ ὑπερνικήσῃ τὸν κίνδυνο μέσῳ τοῦ Λόγου, πού αὐτὸς πιά τὴν κάθε ἀλήθεια ὡς κατεχόμενη γνωστὴ ἀλήθεια τὴν λυώνει πάλι καὶ τὴν αἶρει μέσα στὴν διαρκῶς μὲ μιὰ καινούργια μορφή προσερχόμενὴ ἀλήθεια τοῦ περιβάλλοντος.

Ὄπου ἀπλώνει ὁ ἄνθρωπος τὸ χέρι του γιὰ ν' ἀδράξῃ τὶς ὕψιστες δυνατότητές του, ἐκεῖ μπορεῖ μὲ τὸν ριζικώτερο τρόπο ν' ἀπατηθῇ. Κινδυνεύει νὰ γκρεμισθῇ ἀπ' τὰ σκαλοπάτια, πού σκαρφάλωσε, καταντώντας νᾶνε πιά κἄτι λιγώτερο ἀπ' ὅ,τι ἦταν στὴν ἀρχή. Γιὰ νὰ διαφυλάξῃ τὴν οὐσία του, πρέπει νὰ μένῃ ὁ ἄνθρωπος πιστὸς σὲ κάθε φάση τοῦ Λόγου, πού αὐτὸς τοῦ σώζει ἀκριβῶς καὶ τὸ νόημα τῶν διανοητικῶν ἀποκτημάτων του. Ὁ Λόγος, παρατώντας καὶ πετώντας μακριὰ κάθε διανοητικὴ σταθεροποίηση, γίνεται ἡ προϋπόθεση γιὰ κάθε ἄλλη ἀλήθεια.—

Συλλαμβάνοντας τὴν ἑνωτικὴ βούληση, ποὺ θέλει τὰ πάντα ν' ἀγκαλιάσῃ, καθὼς καὶ τὴν ἀρνητικὴν, ποὺ ξεπερνάει τὸ πάντα καὶ τὰ κάνει δυνατά, ἀντικρύσαμε μόνο μερικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Λόγου. Τὸ τί ὅμως εἶνε Λόγος, αὐτὸ δὲν διαφωτίσθηκε, ὅπως διαφωτίζεται ἕνα πρᾶγμα.

Ὁ Λόγος ζητάει ἐκεῖνο, ποὺ στὴν κομματιασμένη χρονικὴ ὑπαρξή μας μοιάζει σὰν κάτι ἀδύνατο. Ὁ σκοπὸς τοῦ Λόγου, ποὺ ἐγκείται στὸ Ἔν, δὲν μπορεῖ νὰ παρασταθῇ ἔτσι, ὥστε νὰ μπορούμε νὰ τὸν ἀκολουθήσουμε ὡς ὁρατὸ πρότυπο. Ὁ Λόγος, κάτω ἀπ' τὴν ἑλκτικὴ δύναμη τοῦ Ἐνός, μπαίνει μέσα στὸν ἐλεύθερο χῶρο τῆς δυνατότητας, γιὰ νὰ βροῖ, ὅπως φαίνεται, στὴν ἀνεδαφικότητα τὸ δρόμο του.

Ὁ Λόγος—ὅπως καὶ ἡ ὑπόσταση—ὑπάρχει κ' ἐκδηλώνεται μὲ τὸ ἄλμα, ποὺ γίνεται ἀπ' τὴν κλειστὴ ἐγκοσμιοτητα τοῦ εἶναι. Ὅταν συγκρίνεται μὲ φαινόμενα ἐγκόσμια, ὅπως εἶνε ἡ διάνοια, μοιάζει σὰν νὰ μὴν εἶνε τίποτα. Ἄν εἶνε ὁ Λόγος τὸ περιβάλλον ἐκεῖνο, ποὺ τὸ ἀπαρτίζουμε ἡμεῖς οἱ ἴδιοι μὲ τὴν τάση μας πρὸς ἀναζήτησιν καὶ πραγματοποίηση τοῦ Ἐνός, τότε τὸ περιβάλλον αὐτὸ ἔχει μιὰν ὑπερβατικὴ πηγὴ καὶ δὲν ἐκδηλώνεται παρὰ μόνο στὶς ὁρμές, στὰ αἰτήματα καὶ στὶς ἐπιδράσεις, ποὺ τὶς νοιώθουμε ἐγκόσμια.

Κ' ὑπάρχει μάλιστα μιὰ ἀτμόσφαιρα τοῦ Λόγου. Ἡ ἀτμόσφαιρα αὕτὴ ἀπλώνεται ἐκεῖ, ὅπου ἕνα ὀρθάνοιχτο μάτι διακρίνει τὴν ἴδια τὴν πραγματικότητα, τὶς δυνατοτητες καὶ τὴν ἀπεριόριστὴ νοηματικότητά της, ἀπλώνεται ἐκεῖ, ὅπου τὸ μάτι αὐτὸ δὲν γίνεται κριτὴς καὶ δὲν ἐκφράζει μιὰν ἀπόλυτὴ θεωρία, μὰ ὅπου μὲ τιμιότητα καὶ μὲ δικαιοσύνη εἰσχωρεῖ αὐτὸ τὸ μάτι σὲ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν, τ' ἀφίνει νὰ διεκδικήσουν τὸ κῦρος τους, χωρὶς νὰ τὰ ὠμορφαίνῃ οὔτε νὰ τὰ συγκαλύπτῃ, χωρὶς νὰ τ' ἀπλοποιῇ καὶ νὰ τὰ κἀνῃ εὐκόλα, δίνοντάς τους ἕνα μονοσήμαντο νόημα.

Ἡ ἀτμόσφαιρα τοῦ Λόγου ὑπάρχει στὶς πιὸ ἔξοχες ποιήσεις, πρὸ πάντων στὶς τραγωδίες. Ὑπάρχει στοὺς μεγάλους φιλοσόφους. Τὴν νοιώθουμε μάλιστα παντοῦ, ὅπου ὑπάρχει γενικὰ φιλοσοφία. Εἶνε φωτεινὴ καὶ φαίνεται καθαρὰ σὲ ὠρισμένους ἀνθρώπους, ὅπως εἶνε ὁ Lessing, σὲ ἀνθρώπους, ποὺ χωρὶς νὰ δημιουργήσουν οὐσιαστικὰ περιεχόμενα, ἐπιδρῶν ἐπάνω μας σὰν νὰ ἐνσαρκώνανε τὸν ἴδιο τὸ

Λόγο, και πού διαβάζουμε τὴ γλῶσσα τους μόνο και μόνο για ν' ἀναπνεύσουμε αὐτὴν τὴν ἀτμόσφαιρα.

Ἡ φιλοσοφία, ὅπως διασχίζει τὶς χιλιάδες τῶν χρόνων, μοιάζει σὰν ἕνας μοναδικὸς κ' ἐνιαῖος ὕμνος πρὸς τὸ Λόγο, παρεξηγώντας βέβαια τὸν ἑαυτὸ της πάντα και θεωρώντας τον σὰν μιὰν ἑτοιμὴ και τέλεια γνώση, γλυστρώντας και πέφτοντας στὴν ἀποξενωμένη ἀπ' τὸ Λόγο διάνοια, προχωρώντας μάλιστα ἔτσι και στὴν ἐσφαλμένη περιφρόνηση τῆς διάνοιας, μισητὴ τέλος για τὶς ὑπέρομετρες ἀπαιτήσεις, πού προβάλλει στὸν ἄνθρωπο, μὴ ἀφίνοντάς τον νὰ ἡσυχάση.

Ὁ Λόγος θρυμματίζει τὴν ψεύτικη ἀλήθεια τοῦ στενοῦ χώρου, διαλύει τὸν φανατισμὸ και δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐπαναπαύεται κανεὶς οὔτε στὸ αἶσθημα, οὔτε στὴ διάνοια. Ὁ Λόγος εἶνε «για τὴν διάνοια μυστικισμός», ἂν και αὐτὸς ἀκριβῶς ἀναπτύσσει ὅλες τὶς δυνατότητες τῆς διάνοιας για ν' ἀποχτήση ἔτσι κι ὁ ἴδιος τὴν ἱκανότητα νὰ μετσοδοῦῃ.

Ἄν ζητάω ἀπ' τὸ φιλοσοφικὸ λογισμὸ ἕνα γνωστικὰ συλληπτὸ περιεχόμενο, πού νὰ χρησιμεύη για στήριγμά μου, ἂν ζητάω γνώση ἀντὶ για πίστη, ἂν ζητάω τεχνικὲς συνταγές για τὰ πάντα ἀντὶ νὰ ζητάω τὴν ἱκανότητα ν' ἀντλῶ ὑποστασιακὰ τὴ ζωὴ μου μέσ' ἀπ' τὸ σύνολο τῶν φάσεων τοῦ περιβάλλοντος, ἂν ζητάω ψυχοθεραπευτικὲς ὑποδείξεις ἀντὶ νὰ ζητάω τὴν ἐλευθερία τοῦ νᾶμαι ὁ ἑαυτὸς μου, τότε ἡ φιλοσοφία μὲ παρατάει στὴ μέση τοῦ δρόμου. Ἡ φιλοσοφία ἔχει τὸ λόγο μόνον ἐκεῖ, ὅπου δὲν τὰ καταφέρνουν πιά ἡ γνώση και ἡ τεχνική. Ἡ φιλοσοφία ξέρει νὰ δείχνη, ὄχι νὰ δίνη. Ἡ κίνησή της πάει μαζί μὲ τὶς ἀκτίνες τοῦ ἥλιου, πού εἶνε ταγμένες νὰ φωτίζουν ἡ δουλειὰ τῆς φιλοσοφίας δὲν εἶνε νὰ παράγη.

Ἄν, ἐξετάζοντας τὸ περιβάλλον, δὲν βρήκαμε τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἀπεραντωσύνη τῶν χώρων, πού μέσα τους σημειώνεται τὸ εἶναι ὡς δυνατότητα, ἐξετάζοντας τὴν Ἀλήθεια, δὲν βρήκαμε ἄλλο τίποτα ἐκτὸς ἀπὸ δρόμους, πού ὀδηγοῦν στὶς δυνατότητες τοῦ εἶναι.

Τὸ νόημα ὅμως, πού εἶχε ἡ φιλοσοφική μας πρόθεση, ζητοῦσε νὰ πάει πιὸ πέρα. Δὲν ζητᾶμε δυνατότητες, ἀλλὰ θέλουμε τὴν πραγματικότητα.

Ἡ φιλοσοφία βέβαια δὲν παράγει πραγματικότητες καὶ δὲν τις προσφέρει σὲ ὅποιον πάσχει ἀπ' τὴν ἔλλειψή τους. Ἐκεῖνος ὅμως, ποὺ φιλοσοφεῖ, χρησιμοποιώντας μὲ τὴ σκέψη τὴν οὐσία τοῦ ἑαυτοῦ του, προχωρεῖ ἀδιάκοπα καὶ σπρώχνεται ὄλο καὶ πιὸ ἔμπρὸς γιὰ νὰ ἰδῇ μὲ τὰ μάτια του τὴν πραγματικότητα καὶ γιὰ νὰ γίνῃ καὶ ὁ ἴδιος πραγματικός.

(Εἰς τὸ ἐπόμενον τεῦχος τὸ τέλος)

[Μετάφρασις ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Π. Κ.]